

Brigita Šiliņa, Ilze Auziņa

RUNĀSIM PAREIZI!

Metodisks līdzeklis runas prasmju pilnveidei

2014

Saturs

Priekšvārds.....	3
Metodiskie norādījumi.....	6
1. Latviešu valodas skaņas.....	16
1.1 Patskaņi.....	17
1.2 Divskaņi.....	50
1.3 Līdzskaņi.....	58
2. Skaņu pārmaiņas.....	69
2.1 Asimilācija.....	69
2.2 Līdzskaņa j noteiktā mija.....	81
3. Vārda uzsvars.....	88
4. Teikuma intonācija.....	94
5. Zilbes intonācija.....	96
6. Diktāti.....	98
7. Dzimtās valodas ietekme latviešu valodas apgūvē.....	105
8. Ieteicamā literatūra.....	111
Pielikumi.....	112
1. Mēles mežģi jeb artikulācijas vingrinājumi dikcijas uzlabošanai.....	112
2. Vārdi ar īsu patskatni <i>o</i> vai garu patskani <i>o</i>	128
3. Burta <i>e</i> lasījums vārdu sākumā.....	138
4. Burta <i>ē</i> lasījums vārdu sākumā.....	139
5. Burta <i>o</i> izruna/lasījums vārdu beigās.....	142
6. Patskaņa <i>e</i> , <i>ē</i> izruna 1. konjugācijas darbības vārdu pamatformās.....	144

Priekšvārds

Metodiskais līdzeklis *Runāsim pareizi!* ir palīgs tiem, kas apgūst latviešu valodu. Piedāvātie fonētikas vingrinājumi izrunas pilnveidošanai paredzēti, lai valodas apguvējs varētu strādāt patstāvīgi vai skolotāja vadībā. Ir vispārzināma patiesība, ka nepareizi vai neskaidri izrunātas skaņas traucē saprast teiktā jēgu. Turklāt, ja nav skaidrs, kā pareizi izrunāt it kā labi zināmu vārdu, klausoties runātu tekstu, to grūti uztvert. Lasīt un saprast nav gluži tas pats, kas klausīties un saprast.

Mūsdienās latviešu valodu mācās cilvēki, kuru dzimtā valoda var būt ļoti tuvu radniecīga latviešu valodai (piemēram, lietuviešu valoda) vai ne tik tuvu radniecīga (piemēram, krievu valoda, kas ir slāvu valodu grupas valoda, vai vācu, norvēģu, zviedru, dāņu valoda, kas pieder ģermāņu valodu grupai). Tālāka radniecība latviešu valodu saista ar romāņu valodu grupu (piemēram, itāliešu, franču, spāņu, rumāņu valodu). Tā kā šīs valodas pieder indoeiropiešu valodu saimei, tām piemīt zināma savstarpējas radniecības pakāpe. Ja valodas apguvēja dzimtā valoda ir igauņu vai somu valoda, tā būtiski atšķirsies no latviešu valodas, kaut arī ģeogrāfiski Somija un Igaunija ir mūsu kaimiņzemes. Par latviešu valodu interesējas dažādu tautību cilvēki, to apgūst arī Ķīnā, Japānā un arābu pasaulē. Tur runā valodās, kuru skaņu sistēma, valodas struktūra un intonācijas ir krasi atšķirīgas no latviešu valodas.

Tādēļ, veidojot šo izrunas vingrinājumu kopumu, nevar orientēties tikai uz kādu konkrētu valodu grupu, piemēram, slāvu vai ģermāņu valodām. Ņemot vērā plašo lietotāju loku, ir jāapskata ikvienas latviešu valodā esošās skaņas izruna, jo, kas vienam runātājam nesagādā nekādas grūtības (tāda skaņa ir runātāja dzimtajā valodā), tas citam rada lielas grūtības ne tikai izrunā, bet arī skaņas uztverē, jo ar šādu skaņu runātājs sastopas pirmo reizi.

Tāpēc vingrinājumos esam centušās ietvert visas latviešu literārās normētās valodas fonēmas un, cik iespējams, visas izrunas likumības un parādības.

Kādā veidā un kādā secībā ar šiem vingrinājumiem strādāsiet, ir atkarīgs no jūsu latviešu valodas skolotāja izvēles un ieteikumiem.

Lai skolotājs mērķtiecīgi izstrādātu vispiemērotāko un produktīvāko individuālo programmu, ieteicams izpildīt vairākus izrunas pārbaudes vingrinājumus,

lai noteiktu, kas tieši jums sagādā grūtības un kāds vingrinājumu kurss iesakāms. Ne vienmēr tipveida risinājumi ir vislabākie. Tāpēc arī skolotājam ieteicams grupu nodarbības papildināt ar individuālu nodarbību un uzdevumu plāniem.

Vingrinājumi sakārtoti tā, lai būtu iespējams trenēt runas aparātu un izrunāt tādas latviešu valodas skaņas, kuru jūsu dzimtajā valodā, iespējams, nav. Ir izstrādāti arī tādi vingrinājumi, kas, klausoties tekstu, palīdzēs jums **sadzirdēt** nepazīstamas skaņas un atšķirt tās no citām, līdzīgām.

Šajā metodiskajā līdzeklī ir vairākas nodaļas:

- 1) „Metodiskie norādījumi”;
- 2) „Latviešu valodas skaņas” – latviešu valodas skaņu sistēmas raksturojums (patskaņi, līdzskaņi, divskaņi) un izrunas vingrinājumi;
- 3) „Skaņu pārmaiņas” – latviešu valodas pozicionālo skaņu pārmaiņu raksturojums un vingrinājumi;
- 4) „Teikuma intonācija”, „Vārda uzsvars” un „Zilbes intonācija” – raksturojums, vingrinājumi;
- 5) „Diktāti” – dažādas grūtības pakāpes diktāti;
- 6) „Dzimtās valodas ietekme latviešu valodas skaņu apguvē”.

Aiz vingrinājumu kopām pievienoti pašpārbaudes vingrinājumi un atbildes – *Atslēgas*.

Tekstā lietoti šādi apzīmējumi:

 – šis teksts jāklausās,

 – uzdevuma atbilde ir dota *Atslēgās*.

Krājumā ietvertie vingrinājumi un diktāti palīdzēs iemācīties ne tikai pareizi sadzirdēt un izrunāt skaņas, bet arī sadzirdēto pareizi uzrakstīt. Ar skaņu ierakstu un grāmatu katrs var strādāt patstāvīgi.

Patstāvīgā darba **priekšrocības** ir šādas:

- 1) jūs varat izvēlēties sev piemērotu mācīšanās tempu;
- 2) jūs varat izvēlēties sev izdevīgu vingrināšanās laiku;
- 3) jūs varat atkārtot vingrinājumus, kurus veicot kļūdījāties, tik daudz reižu un tik ilgi, kamēr rodas pārliecība, ka esat sapratis un apguvis konkrēto mācību saturu.

Tomēr, patstāvīgi strādājot, var rasties arī zināmas **grūtības** vai **riski**:

- 1) nepietiekama kontrole – cilvēks pats savas izrunas kļūdas bieži vien nedzird;
- 2) priekšlaicīgi uzsākts darbs pie nākamās izrunas problēmas, pamatīgi neapgūstot un nenostiprinot iepriekšējās zināšanas;
- 3) nepietiekami ilgstoši vai intensīvi vingrināta pareiza skaņas izruna, lai tās apguve būtu pilnīga;
- 4) apgūstot vienu skaņu, nav pamanītas kādas citas skaņas apguves grūtības. Ja nav neviena, kas spētu uz to norādīt, rodas nevēlams blakus efekts – nepareizi veidota cita skaņa.

Lai izvairītos no šiem riskiem, visieteicamākais plāns ir regulāri konsultēties ar skolotāju. Individuālā darba programmā jāparedz regulāras starppārbaudes. Tās savukārt palīdz precizēt vai savlaicīgi grozīt individuālo programmu.

Vēlam sekmes latviešu valodas apgūvē!

Autores

Metodiskie norādījumi

Metodiskais līdzeklis *Runāsim pareizi!* veidots, ņemot vērā tās izrunas un uztveres grūtības, kuras ir pamanītas runātājiem, kam latviešu valoda nav dzimtā valoda. Lai palīdzētu apgūt latvisko skaņu izrunu, ir izveidots vingrinājumu kopums, kura pamatā ir pārlicība, ka, izmantojot iespēju ieklausīties skaņā un saklausīt tās izrunas īpatnības, sekmīgāk noris vingrināšanās un pareizas skaņas imitācija.

Daudziem runātājiem grūtības sagādā latviešu valodas garo patskaņu saklausīšana un izruna. Patskaņu vingrinājumi ir veidoti, salīdzinot garus un īsus patskaņus līdzīgās kombinācijās, kur patskaņa garums ir noteicošais vārda nozīmes maiņā.

Lai darbs ar metodisko līdzekli *Runāsim pareizi!* dotu vislabākos rezultātus, ieteicams ievērot šādus noteikumus:

- izrunas vingrinājumi jāveic *regulāri*, katrā nodarbībā veltot tiem noteiktu laika daļu;
- darbs vislabāk veicams skolotāja vai konsultanta vadībā, ja priekšzināšanu latviešu valodā vēl nav;
- grāmata ieteicama patstāvīgai lietošanai tiem, kam ir priekšzināšanas latviešu valodā, bet ir vēlams uzlabot izrunu.

Lai darbs ar šo metodisko līdzekli būtu efektīvs, ieteicams valodas apguvējam ierakstīt savu balsi.

Liela nozīme ir skolotāja priekšā lasītajam tekstam (vārdi, diktāti). Skolotājs lasa vingrinājumus, kuriem atbildes ir piedāvātas *Atslēgās*, skolēni veic uzdevumus, strādājot ar vingrinājumiem pamattekstā. Ja vingrinājums skolēnam sagādā grūtības, skolotājs vēlreiz atkārtoti visu vingrinājumā ietverto materiālu. Lasot tekstu, skolotājam ir jāievēro:

- vingrinājuma laikā nedrīkst atbildēt uz jautājumiem;
- vārdi jāizrunā dabiskā tempā un vidējā skaļumā, skaidri, ar pareizu uzsvāru un intonāciju.

Lietojot šo metodisko līdzekli, ir svarīgi ievērot pareizu *secību* vienas skaņas ietvaros: sākumā ieteicams atkārtot diktora vai skolotāja nolasītos vārdu pārus. Pēc tam ieteicams pāriet uz pārbaudes vingrinājumiem, kuros piedāvāts sadzirdēt un atrast vārdu sarakstā vingrinājumā nosaukto vārdu.

Šādas vingrināšanās efektivitāti nodrošina tas, ka tā veicējs pats *nekavējoties* pārliecinās par savas izpratnes pareizību vai kļūdīšanos un var turpināt vingrināties tik ilgi, cik nepieciešams, atkārtojot skaņas un skaņu kombinācijas, kuras viņam sagādā vislielākās grūtības.

Vingrinājumi sakārtoti šādā secībā: patskaņi, līdzskaņi, divskaņi. Taču, kā jau norādīts *Priekšvārdā*, katram valodas apguvējam konkrētā secība var atšķirties. Skolotājs var paredzēt, ka darbu sāk, piemēram, ar līdzskaņiem vai divskaņiem, un pie patskaņiem pāriet pēc tam. Svarīgi ir, lai skolotājs valodas apguvējam paskaidrotu, kāpēc izvēlēta šāda vai citāda secība. Problēmas apzināšanās un sapratne, paskaidrojumi un mērķa saskatīšana ir nepieciešams priekšnoteikums sekmīgai pareizrūnas apguvei. Skolotāja loma šajā gadījumā ir salīdzināma ar ārsta, trenera pienākumiem. Mācīšanās rezultāti lielā mērā ir atkarīgi no spējas izskaidrot un pamatot izvēlēto satura apguves secību. Arī rezultātus var izvērtēt objektīvi, ja noteikta skaidra un precīza diagnoze un izstrādāta programma trūkumu korekcijai.

Viena vingrinājumu sadaļa veltīta skaņu pārveidošanās procesam. Visās valodās pazīst skaņu asimilācijas parādības. Skaņu asimilācija pati par sevi ir universāla kategorija. Taču tās konkrētās izpausmes mēdz būt atšķirīgas, katrai valodai savas, īpatnas. Lai pilnīgi brīvi pārvaldītu valodu, spētu runāt un saprast teikto, šīs likumības ir ne tikai jāzina, bet arī jāprot praktiski lietot.

Šeit teorija un prakse *iet roku rokā*. Ja šīs likumības nav zināmas, pieaugušie latviešu valodas apguvēji parasti gluži automātiski lieto savai dzimtajai valodai raksturīgos asimilācijas modeļus, kas ir jau nostiprinājušies cilvēka runas praksē. Šo *pareizrūnas riska faktoru* samērā viegli var konstatēt tad, ja skolotājam ir priekšstats par studenta dzimtās valodas pareizrūnas īpatnībām un fonētiku. Ja šādu zināšanu nav, skolotājam ieteicams īpaši rūpīgi un plaši veikt diagnosticējošu pārbaudi tieši par asimilācijas gadījumiem. Šī pārbaude ieteicama pēc pietiekami nopietni paveiktiem

patskaņu, līdzskaņu un divskaņu izrunas vingrinājumiem, kad ir gūta pārlicība par apmierinošiem rezultātiem.

Uzsvars

Uzsvars nav tas pats, kas garumzīme.

Latviešu valoda salīdzinājumā ar daudzām citām valodām, kurās vārda uzsvars ir mainīgs, var lepoties ar zināmu vienkāršību: latviešu valodā gandrīz vienmēr vārdā ir pirmās zilbes uzsvars. Prakse pierāda, ka tomēr daudzos gadījumos ir novērojamas grūtības atšķirt pirmās zilbes uzsvaru latviešu valodā no garumzīmēm pārējās šā vārda zīlēs. Tas vērojams īpaši svešvārdos, tāpēc krājumā ietverta arī vingrinājumu kopa šāda veida izrunas kļūdu novēršanai. Uzsvars latviešu valodas rakstībā netiek parādīts grafiski. Tas izpaužas spēcīgāk, varbūt skaļāk izrunātā patskanī. Bet ne garāk! Patskaņa garumu parāda garumzīme – svītriņa virs patskaņa –, un garais patskanis var būt uzsvērts (ja tas ir vārda pirmajā zīlē) vai neuzsvērts (ja tas ir vārda otrajā, trešajā utt. zīlē). Vairākās valodās daudzi vārdi ir internacionālismi, kuri praktiski ir vienādi gandrīz visās valodās, atšķiras tikai to izruna. Latviešu valodā šajos vārdos bieži var saklausīt nepareizu uzsvaru, jo latviešu valodas garais patskanis ir ticis uztverts kā uzsvara norādījums. Šī kļūda prasa uzmanību un vingrināšanos, lai būtu pareizs zilbes uzsvars un garums.

Prasme pareizi izrunāt un skaidri sadzirdēt izrunāto palīdz arī pareizi rakstīt, kaut gan, protams, latviešu valodā pastāv īpaši pareizrakstības likumi, par kuriem šajā darbā netiek runāts. Lai droši pārlicinātos, ka dzirdētās skaņas un rakstītā vārda kopsakars ir apgūts pietiekamā līmenī, izrunas vingrinājumus papildina diktāti. Tos var izmantot kā pārbaudes līdzekli.

Noklausījušies savu ierakstīto tekstu, valodas apguvēji iemācās paši novērtēt savas un savu studiju biedru veiksmes un neveiksmes. Ja nepieciešams, var atkal atgriezties pie to skaņu, kuras vēl nepadodas, izrunas vingrinājumiem. Šajā gadījumā lieti noderēs skolotāja padoms un spriedums.

Lai attīstītu prasmi sekmīgi veidot dialogisku runu, ir jābūt apgūtai prasmei saklausīt un saprast dialoga partnera teikto, kā arī pietiekami skaidri izteikt savu dialogiskās runas daļu, tas ir – uzsākt dialogu, atbildēt uz jautājumu, papildināt teikto, pārjautāt vai pārtraukt dialoga partneri. Spēja veidot dialogisku runu ir praktisks

apliecinājums tam, ka pareizrunas pamati ir apgūti pietiekami respektējamā līmenī un saziņas process var notikt, pat ja būtu vēlami tālāki izrunas uzlabojumi.

Pieredze rāda, ka pieaugušiem cilvēkiem dialogiska runa var sagādāt lielākas grūtības nekā monoloģiska runa. Tas arī ir saprotams, jo savu sakāmo katrs cilvēks var sagatavot iepriekš vai izvēlēties tādus vārdus un tādus teikumus, par kuru pareizību ir pārliecināts. Turpretī dialogiskā runā abi partneri saskaras ar nepieciešamību brīvi improvizēt. Veiksmīgai improvizācijai ir vajadzīga ne tikai runāšanas prasme, bet arī klausīšanās prasme.

Klausīšanās prasmes attīstīšanai ieteicams izmantot īsus fragmentus, piemēram, Latvijas Radio 1 raidlugas *Re-starts* (pieejams: www.latvijasradio.lv/lv/piedavajumi/radioteatris/), kā arī *Stopētāji* (pieejams: www.tekstiteatrim.wordpress.com/2013/01/23/stopetaji) ir ieteicamas kā pietiekami daudzveidīgs un interesants dialogiski veidots materiāls, kuru var labi izmantot klausītā teksta sapratnes attīstīšanai un latviešu sarunvalodas daudzveidības apguvei. Ja mācības notiek skolotāja vadībā, ieteicams skolotājam sagatavot jautājumus par dzirdēto fragmentu, lai, klausoties ierakstu, valodas apguvēja uzmanība tiktu mērķtiecīgi vadīta atbilstoši viņa spējām, vajadzībām un zināšanu līmenim. Darbam ar dialogiskiem tekstiem ir labi rezultāti, ja tas notiek sistemātiski un tiek mērķtiecīgi organizēts.

LVAVP apgādā pirms daudziem gadiem tika sagatavots un izdots D. Nītiņas un V. Vaivades veidotais radio seriāls *Rīgas detektīvs* (pieejams: www.valoda.lv/apakšnodaļā/Māci_un_mācies_latviešu_valodu-Mācies-Valodas_apguve-Audio_stāsti), kura mērķauditorija ir latviešu valodas kā otrās valodas apguvēji.

Labvēlīga mācību vide

Skolotājam ieteicams radīt labvēlīgu mācību gaisotni, lai izrunas nodarbības raisītu prieku, nevis nepatīkamas izjūtas par šķietami bezjēdzīga darba veikšanu. Skolotāja pienākums ir stiprināt savos studentos ticību un pārliecību, ka visas skaņas latviešu valodā ir samērā viegli izrunājamas un apgūstamas. Atcerieties, ka nekas tā nespārno, kā panākumi! Tādēļ ļaujiet saviem audzēkņiem pārliecināties pašiem par savas prasmes progresu!

Lai šāda iespēja īstenotos un lai tās pamatā nebūtu vien skolotāja vai konsultanta uzslavas (kaut arī tās nav maznozīmīgas), ļoti ieteicams regulāri veikt

diagnosticējošus pārbaudes testus. To rezultāti ir jāsaglabā, lai objektīvi apliecinātu studenta paveikto vai vēl apgūstamo.

Diagnosticēšana

Skolotājs (vai „konsultants”) izveido individuāli pielāgotu koriģējošu vingrinājumu kompleksu, veicot problēmu diagnosticēšanu.

Pirms sāk strādāt ar pareizrunas vingrinājumiem, ieteicams noskaidrot:

- 1) vajadzību;
- 2) motivāciju.

Vajadzība – saistās ar pietiekami skaidri apzinātu un nosauktu darbību vai pienākumu veikšanu, kuru izpildei bez valodas prasmju apguves ir nepieciešama arī prasme skaidri un pareizi veidot latviešu valodā raksturīgās skaņas, vārdus un teikumus. Parasti šī vajadzība ir saistīta ar konkrētām ikdienas situācijām: sazināšanās darbā, vajadzība kārtot formalitātes valsts iestādēs, studijas, darbs noteiktā profesijā, sabiedriski pienākumi vai sabiedriskas attiecības u. tml.

Vajadzību apzināšanās ļauj mērķtiecīgi plānot darbu pie izrunas vingrinājumiem. Pedagogam vajadzību noskaidrošana ļauj labi pārredzēt darbības lauku un, izvairoties no bezpersoniskas vingrināšanās „vispār”, šo darbu pārvērst par individualizēti piemērotu katram mācību procesa dalībniekam atsevišķi. Individuālo vajadzību (un arī iespēju) apzināšanās ļauj atrast vislietderīgāko un iedarbīgāko veidu, kā panākt vēlamo rezultātu.

Motivācija – cieši saistīta ar vajadzību apzināšanos. Taču motivācija ir kaut kas vairāk par vajadzībām. Motivācija ir svarīgs sociālu, emocionālu un psiholoģisku priekšnosacījumu kopums, kura esamība un noturīgums ietekmē darba rezultātus. Motivācija var būt pozitīva vai negatīva. Vēlme gūt panākumus, uzvarēt konkursā, iestāties darbā, spoži uzstāties ar runu, atzīties mīlestībā utt. – šie ir tikai daži pozitīvas motivācijas piemēri. Bailes tikt pārprastam, šaubas par to, vai ir pareizi uztverts, sarūgtinājums par neadekvātu reakciju kādam izteikumam – ir negatīvas motivācijas paraugi.

Jāsaka, ka mācību procesa panākumu nodrošināšanai labvēlīgāka visos gadījumos ir pozitīva motivācija. Negatīvas emocijas, bailes, stress, nedrošība vai

neuzdrošināšanās kļūdīties ir faktors, kas kavē produktīvu mācību darbu un pozitīvu rezultātu sasniegšanu. Prasības, ko cilvēks izvirza pats sev, nosaka motivāciju un veicina pareizrunas apguvēju un skolotāja sadarbību.

Iespējas un potenciālās problēmas – vingrinājumi, kas piedāvāti šajā metodiskajā līdzeklī, nav paredzēti runas defektu novēršanai, piemēram, šļupstēšanas, stostīšanās vai citu runas defektu korekcijai.

Vairākas izrunas problēmas (piemēram, platā un šaurā *e* un *ē* izruna) var būt vienlīdz aktuālas gan tiem, kam latviešu valoda ir dzimtā valoda, gan tiem, kam latviešu valoda nav dzimtā valoda. Šis krājums ir domāts cilvēkiem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda.

Tādēļ cilvēkam, sākot apgūt jebkuru valodu, kas nav viņa dzimtā valoda, ir jābūt gatavam pārvarēt zināmas grūtības: jāmacās saklausīt un jātrenējas producēt skaņas, kuru nav viņa dzimtajā valodā. Šāda emocionāla un psiholoģiska gatavība bagātināt savu runas un dzirdes aparātu ir būtisks priekšnosacījums veiksmīgam darbam un sekmīgai saziņas prasmi apguvei. Grūtības šajā ceļā ir NORMA, nevis patoloģija. Šo grūtību pārvarēšana ir jāuzskata par valodas apguves sastāvdaļu, tāpēc valodas apguvei jāparedz pienācīga vieta, laiks un nodarbību regularitāte.

Veicot diagnostiku, ieteicams pirms tās noskaidrot arī šādus faktus par valodas apguvēju:

- dzimtā valoda;
- citas valodas (citu valodu) prasmes līmenis;
- izglītības pakāpe.

Dzimtās valodas noskaidrošana skolotājam var dot zināmu priekšstatu par raksturīgajām grūtībām, kuras radīsies konkrētajam valodas apguvējam, mācoties latviešu valodu. Vēl svarīgāk arī apzināties, kuras skaņas neradīs nekādas grūtības vai gandrīz nekādas grūtības. Ir ļoti vēlams, lai pedagogs radītu labvēlīgu psiholoģisko atmosfēru, paskaidrojot valodas apguvējam, kādas priekšrocības viņam dod dzimtā valoda. Tas palīdzēs valodas apguvējam vieglāk uztvert neierastās skaņas.

Sarežģījumi rodas gadījumos, kad pedagogam nav pietiekama priekšstata par audzēkņa dzimtās valodas fonētikas īpatnībām vai arī šis priekšstats ir nepietiekams un

fragmentārs. Tādos gadījumos jāveic vispusīga pārbaude, un diagnostikas tests aizņems vairāk laika.

Citu valodu prasme (piemēram, krievu valodas, angļu valodas vai citas vispārzināmas valodas prasme var atvieglot diagnosticēšanu, ja audzēknis spēj pats pateikt šajā „citā valodā”, kas viņam/viņai ir sagādājis grūtības. Arī pedagogam – diagnostikas veicējam šajā gadījumā ir jābūt augstāka līmeņa ekspertam, kas spēj izdarīt korektus secinājumus, pamatojoties uz dzirdēto artikulāciju krievu/angļu vai citā valodā. Protams, tas iespējams tikai tad, ja pedagogs pietiekami labi pārvalda šo „starpniekvalodu”.

Jāatzīmē, ka pat tajos gadījumos, kad starpniekvalodas prasmes līmenis izrunas ziņā ir visai pieticīgs, pedagogs var izdarīt noteiktus secinājumus: par grūtībām, ko radījusi starpniekvalodas fonētika; par audzēkņa individuālajām dotībām vai ierobežojumiem; par šā cilvēka pieredzes plašumu vai nepietiekamību.

Par nozīmīgu faktoru ir uzskatāms arī cilvēka vecums. Valodas apguvē visproduktīvākais ir bērnības, jaunības un agrīnā brieduma laiks. Taču nav „norakstāma” neviena vecuma grupa. Mainās vien apguves tempi, plānu progresivitāte un rezultātu noturīgums.

Pareizrūna ir plaša joma: tā ietver ne tikai gramatiku, sintaksi, leksiku un fonētiku, bet arī valodas kā saziņas līdzekļa socioloģiskos aspektus, kur nozīme ir ne tikai iepriekš minētajām valodniecības jomām, bet arī tādiem tehniskiem aspektiem kā izteikuma ritmika, runas tonalitāte (skaņas augstums, intensitāte), uzsvars, intonācija un citām šķietami ārpus lingvistikas esošām fizikāli vai fizioloģiski determinētām raksturojošām izpausmēm. Pareizrūnas jēdziens ietver arī attiecīgajā vidē pieņemto valodas kultūras un tradīcijas kodu. Jāatzīmē, ka termins „pareizrūna” ir nosacīts un tā saturs ir pakļauts „laika zobam”. Tas, kas tika uzskatīts par pareizu izrunā pirms 70–100 gadiem, mūsu laikā skanētu dīvaini (piemēram *ʃ* vai *ch*).

Subjektīvas un objektīvas vajadzības

Visiedarbīgākais plāns izrunas pilnveidošanai ir tāds, kas ir pielāgots konkrēta indivīda vajadzībām, iespējām un trūkumiem, respektējot viņa zināšanu līmeni. Jo plāns ir precīzāks, jo rezultāti labāki.

1. Intervija: saruna par vienkāršu, informējošu tematiku. Intervijā ieteicams iekļaut ne tikai ziņas par pašu personu, bet arī it kā nejaušus iepriekš nesagatavotus jautājumus (*Cik pašlaik ir pulkstenis?*).
2. Teksta skaļa lasīšana.
3. Izrunas īpatnības pārbaude, izmantojot vārdu pārus un īsus vārdu savienojumus.

Šis metodiskais līdzeklis galvenokārt domāts pieaugušiem cilvēkiem, kuru runas prakse jau ir izveidota vismaz vienā (dzimtajā) valodā. Šādai valodnieciskai pieredzei ir plusi un mīnusi.

Priekšrocības

Cilvēks zina, kāpēc viņš grib vai kāpēc viņam ir vajadzīga runāšanas (klausīšanās un saprašanas) prasme latviešu valodā. Savas konkrētās vajadzības apzināšanās ir galvenā motivācija. Satiekoties ar pedagogu/runas konsultantu vai pārbaudītāju, valodas apguvējs spēj formulēt savas vajadzības un noteikt mērķi. Bieži šis mērķis ir pragmatiski šaurs (nokārtot valodas eksāmenu).

Šāda mērķa izvēle ir pietiekama valodas apguves sākotnējās stadijās, un tā dod vajadzīgo skaidrību gan pedagogam mācību darba plānošanā, gan valodas apguvējam mācību procesā. Nostādne ļauj veikt pietiekami regulāras progresu pārbaudes, un nokārtotais eksāmens liecina par sekmīgi veikto darbu.

Tāču eksāmens nav pašmērķis vai galīgais mērķis. Zināšanas, kas apgūtas tikai eksāmenam, ir nevajadzīgas zināšanas, un tās parasti ļoti ātri tiek no atmiņas dzēstas. Tāpēc valodas speciālistam, kas strādā pie izrunas pilnveidošanas, veicot sākotnējo interviju ar potenciālo valodas apguvēju, ieteicams izzināt turpmāko valodas izmantošanas/vajadzības ieceru, lai iezīmētu valodas apguves ilgtermiņu. Šo aspektu valodas apguvēji parasti nespēj formulēt patstāvīgi, te vajadzīga pedagoga vai intervētāja palīdzība un atbalsts. Var teikt, ka šajā posmā valodas pedagogs veic sociolingvistu, sociologa, valodas terapeita, sociopsihologa funkcijas, un ir noderīgi, ja valodas pedagogam ir vismaz priekšzināšanas šajās jomās.

Valodas apguvēja spēja racionāli analizēt savas prasmes un vērtēt vajadzības un iespējas palīdz pedagogam un valodas apguvējam kopīgi vienoties par tuvākiem un tālākiem mērķiem un plānot īstermiņa un ilgtermiņa darba gaitu, lai šos mērķus

sasniegtu. Bez potenciālā pedagoga viedokļa (ieteikumiem) valodas apguvējs spēj formulēt vienīgi savus subjektīvos mērķus. Kvalificēts valodas speciālists (fonētiķis/fonologs) var formulēt objektīvus mērķus, pie kuru sasniegšanas jāstrādā, lai īstenotos subjektīvie mērķi un ieceres.

Grūtības

Bērna un pieaugušā valodas apguve ir atšķirīga. Pieaugušā mācībās liela nozīme ir patstāvībai, savas pieredzes un vajadzību apzināšanai. Dažkārt pieaugušā līdzšinējā valodu apguves pieredze ir „novecojusi”, un tas kavē kvalitatīvi jaunas pieredzes apguvi vai traucē novērtēt savas iespējas, sasniegumus un grūtības. Tas var radīt sarežģījumus optimāla personalizēta mācību plāna izveidē. Proti, valodas apguvēja vajadzības un viņa skolotāja piedāvātā valodas apguves kārtība un sasniedzamie rezultāti var būtiski atšķirties.

Profesionālam valodas konsultantam jāspēj veidot līdzvērtīgas un cieņpilnas attiecības ar cilvēku, kurš nācis pie viņa pēc padoma un ieteikumiem. Konsultants iesaka (bet neuzspiež), pamato savu ieteikumu, parāda veidu, kā tas realizējams. Ir ieteicams piedāvāt potenciālajam valodas apguvējam iespēju izdarīt zināmu izvēli no diviem vai vairākiem variantiem. Ja tiek piedāvāts tikai viens iespējamais mācību vielas apguves variants, valodas apguvējam nav izvēles iespēju. Var rasties izjūta, ka šī izvēle ir uzspiesta, tāpēc tā psiholoģiski neuzliek pienākumus un no tās ir viegli atteikties.

Turklāt jāparedz regulāras pārbaudes, lai konstatētu, vai vērojams progress un vai šis progress ir pietiekams. Spēja sevi kontrolēt ir svarīgs priekšnosacījums pieaugušam cilvēkam, kas ir mācību procesa dalībnieks. Ja mācību procesā nav progresā, pedagogs un students vienojas par jaunu mācību stratēģiju un papildu pasākumiem.

Pieredze rāda, ka mehāniska viena un tā paša vingrinājuma bezgalīga atkārtošana bieži vien nedot vēlamos rezultātus. Tieši otrādi – var nostiprināties nevēlamas iemaņas. Tāpēc skolotājam/konsultantam jābūt pietiekami elastīgam un jāmaina mācību procesa gaitā gan vingrinājumu tipi, gan darbs ar fonoloģiskām

parādībām. Ir jāmeklē un jāpanāk veids, kā radīt pozitīvus rezultātus. Kā jau iepriekš norādīts, visvairāk motivē tie sasniegumi, kas ir ievēroti, atzīmēti un novērtēti.

Inovācijas

21. gadsimta otrajā gadu desmitā tehnoloģiskās iespējas, kas var tikt izmantotas mācību nolūkiem, kur adresāts ir pieaugušie, ir tik plašas un bagātīgas, ka patiesībā ne grāmata, ne audiokasetes vairs nav vajadzīgas. Īsti praktiska un individuāli personalizēta būtu mācību organizēšana tiešsaistē, to papildinot ar *you-tube* ierakstiem un izklāstiem, radio programmu arhīviem internetā, izmantojot, piemēram, planšetdatoru un vēl daudz un dažādus citus mācīšanās veidus. Darba lauks ir patiešām plašs. Mūsdienās piedāvātās iespējas nojauc robežas, ko rada ģeogrāfiski attālumi, telpas ierobežotība, laika trūkums vai laika joslu nesakritība utt.

Mūsu ieteikums un novēlējums visiem, kas lietos šos vingrinājumus, ir radoši attīstīt piedāvāto vingrinājumu klāstu, papildināt tos un par savu pieredzi dot ziņu autorēm ar Latviešu valodas aģentūras starpniecību.

1. Latviešu valodas skaņas

Vārdus veido valodas skaņas. Valodas skaņa ir mazākā valodas fonētiskā vienība. Valodas skaņai pašai par sevi nav nozīmes, tomēr tā ir nozīmīgs runas elements.

Latviešu valodā ir šādas skaņas:

- patskaņi *i* [i], *ī* [i:], *e* [e], *ē* [e:], *ē* [æ], *ē* [æ:], *a* [a], *ā* [a:], *u* [u], *ū* [u:], *o* [ɔ], *o* [ɔ:];¹
- divskaņi *ie*, *ei*, *au*, *ai*, *iu*, *ui*, *oi*, *ou*, *eu*, *o* [uo]
- līdzskaņi *b*, *c* [ts], *č* [tʃ], *d*, *f*, *g*, *ģ* [j], *h* [x], *j* [j], *k*, *ķ* [c], *l*, *ļ* [ʎ], *m*, *n*, *ņ* [ɲ], *p*, *r*, *s*, *š* [ʃ], *t*, *v*, *z*, *ž* [ʒ], *dz* [dʒ], *dž* [dʒ].

Latviešu valodā ir īsi un gari patskaņi. Patskaņu garums spēj šķirt vārdu nozīmi, piemēram, *masa* – *māsa*, *mikla* – *mīkla*, *pile* – *pīle*. Garos patskaņus apzīmē ar garumzīmi – svītriņu virs patskaņa burtā: *ā*, *ē*, *ī*, *ū*. Izņēmums ir patskanis *o* – ar burtu (bez garumzīmes) apzīmē gan īso, gan garo patskani, piemēram, *motors* [mɔtɔ:rs].

Rakstos sava apzīmējuma nav arī platajiem patskaņiem *e* un *ē*. Tos raksta ar to pašu burtu kā šauru *e* un *ē*, piemēram, šaurais *e*, *ē* ir vārdā *zemē* [zeme:], platais *e* – vārdā *sens* [sæns], platais *ē* – vārdā *zēns* [zæ:ns].

Divskani veido divi patskaņi, ko izrunā, neatdalot vienu no otra. Abus divskaņa komponentus parasti atspoguļo rakstībā, piemēram, *ie*, *au*, *ai*, *ui*. Tikai divskani *o* tāpat kā īso un garo patskani *o* raksta ar burtu *o*. Divskanis tiek izrunāts arī tad, ja vienā zilbē atrodas īss patskanis un līdzskanis *v* vai *j*, piemēram, *sev* [seu], *tavs* [taus], *dzejnieks* [džeinieks] (Markus 1999, 4).

Latviešu valodā ir gan cieti, gan mīksti līdzskaņi. Mīksti (palatāli) līdzskaņi ir *ļ*, *ķ*, *ģ*, *ņ*, *j*. Pārējie latviešu valodā ir cieti līdzskaņi.

Daudzus vārdus latviešu valodā raksta tā, kā dzird, piemēram, *māja*, *tu*, *skriet*, bet daudzu vārdu izruna atšķiras no rakstības, piemēram, raksta *labs* – izrunā [laps], raksta *kāds* – izrunā [kāts], raksta *izskatīties* – izrunā [isskatīties].

¹ Šeit un arī turpmākajās nodaļās skaņu izrunas apzīmēšanai izmantota starptautiskā transkripcijas sistēma, kura balstās uz starptautisko fonētisko alfabētu (*the International Phonetic Alphabet, IPA*)

Latviešu valodas alfabēts

Latviešu valodas skaņu apzīmēšanai rakstos izmanto alfabētu, kurā ir 33 burti:

A, Ā, B (*bē*), C (*cē*), Č (*čē*), D (*dē*), E, Ē, F (*ef*), G (*gā*), Ģ (*ģē*), H (*hā*), I, Ī, J (*jē*), K (*kā*), Ķ (*ķē*), L (*el*), Ļ (*eļ*), M (*em*), N (*en*), Ņ (*eņ*), O, P (*pē*), R (*er*), S (*es*), Š (*eš*), T (*tē*), U, Ū, V (*vē*), Z (*zē*), Ž (*žē*).

1.1. Patskaņi

1. Klausies un atkārto!

i – vilks, acis, pils, zils, zili, tikt, tiki, Ilze, Imanta

ī – zīme, pīle, sīks, līks, mīlestība, Līga, Rīga

e – es, egle, seja, zeme, zemene, Eva, Eleja

ē – ēst, mēle, sēne, dēlis, tētis, sēdēt, spēlēt, Ēriks, Ēģipte

u – upe, uguns, tu, tur, kur, mugura, Juris, Dubulti

ū – ūdens, jūra, lūpa, mūris, Rūdolf, Rūjiena

o [ɔ] – novembris, fotogrāfs, orķestris, Olga, Oskars, Norvēģija

o [ɔ:] – opera, kino, zona, solo, sezona

a – ala, acs, sala, mala, balss, asara, pasaka, salt, Anna, Aglona

ā – ābols, āda, sāls, brālis, tāls, bāls, Ādams

e [æ] – esmu, elpa, ezers, sens, vecs, Ernests, Engure

ē [æ:] – ēna, zēns, bērns, tēvs, dēls, svētki, Vēsma, Jēkabs

1. Gari un īsi patskaņi

Ievēro!

Īss vai garš patskaņis var mainīt vārda nozīmi, piemēram, *tas* – *tās*, *sals* – *sāls*.

2. Klausies un atkārto vārdus ar īso patskani *a* un garo patskani *ā*!

ada – āda

saka – sāka

lapa – lāpa

māja – mājā

kazas – kāzas

vara – vāra

laba – labāk

pievads – pievāc

sāls – sals

3. Klausies un atkārto vārdus, kur īsais patskanis *a* vai garais patskanis *ā* šķir vārdu nozīmi!

ja – jā

sala – sāla

ka – kā

mana – māna

par – pār

lapa – lāpa

bars – bārs

vara – vāra

rada – rāda

salīt – sālīt

masas – māsas

krams – krāms

bakas – bākas

marciņa – mārciņa

4. Klausies un pasvītro atbilstošo vārdu!

Uz ielas bija bērnu *bars* / *bārs*. Uz ielas stūra ir alus *bars* / *bārs*.

Papīra *lapa* / *lāpa* ir balta. *Lapa* / *lāpa* deg.

Valsts *vara* / *vāra* ir stipra. Māte *vara* / *vāra* putru.

Viņš *saka* / *sāka* paldies. Vakarā *saka* / *sāka* līt.

Labas *runas* / *runās* nav garas. Par ko viņš *runas* / *runās*?

Mana jaunā *māja* / *mājā* ir liela. Kas dzīvo šajā *māja* / *mājā*?

Kazas / *kāzas* piens ir veselīgs. Rudenī rīkosim *kazas* / *kāzas*.

5. Klausies un lasi līdz!

Lāci, panāc ārā!

Lācis tūdaļ ārā nāk,

Prasa: „Kas tur klaigā,

Miegu projām baidīdams?

Parādiēs man vaigā!”

(H. Paukšs)

6. Klausies un svītriņu vietā ievieto patskani *a* vai *ā*, *i* vai *ī*!

Kāda?	Kas?	Kur?
gaiša	diena	Rīgā
liel_	pilsēt_	Latvij_
maz_	mašīn_	pagalm_
mīkst_	gult_	istab_
zil_	pildspalv_	penāl_
garšīg_	des_	ledusskap_
jaun_	kleit_	veikal_
zaļ_	kok_	park_

Ievēro!

Ja darbības vārds nenoteiksmē beidzas *-īt*, *-īties*, *-ināt*, *-ināties*, tad tagadnes daudzskaitļa 1. un 2. personas formu galotnē ir garais patskanis *ā*:

lasīt – mēs *lasām* (dsk. 1. persona) – jūs *lasāt* (dsk. 2. persona);

skatīties – mēs *skatāmies* – jūs *skatāties*;

mazināt – mēs *mazinām* – jūs *mazināt*;

līdzināties – mēs *līdzināmies* – jūs *līdzināties*.

7. Lasi teikumus! Pievērs uzmanību patskaņu lietojumam!

Pašlaik mēs **ēdam** pusdienas. Vakar mēs pusdienas **ēdām** restorānā.

Pašlaik mēs **rakstām** kontroldarbu latviešu valodā. Vakar mēs **rakstījām** kontroldarbu matemātikā. Vai jūs arī pašlaik **rakstāt** kontroldarbu?

Pašlaik mēs **lasām** jaunākās ziņa. Vakar mēs arī **lasījām** ziņas. Vai jūs bieži **lasāt** avīzes?

Pašlaik mēs **spēlējam** hokeju. Vakar mēs arī **spēlējām** hokeju. Vai jūs pašlaik **spēlējat** hokeju?

8. Raksti darbības vārdus tagadnē! Pievērs uzmanību patskanim *a* vārdu galotnēs!

Mēs _____ (*lasīt*) ļoti interesantu grāmatu.

Rīta agrumā jūs _____ (*steigties*) uz darbu.

Viņa _____ (*stādīt*) puķes, bet mēs _____ (*stādīt*) jaunus kociņus.

_____ (*sākties*) lietainas dienas.

Ir auksts, mēs _____ (*drebināties*) lielajā salā.

Vai jūs _____ (*solīties*) to darīt katru dienu?

Kāpēc jūs _____ (*smērēt*) šo papīra lapu?

9. Klausies teikumus un svītriņu vietā raksti *a* vai *ā*!

Kur viņš tik ilgi kavēj_s?

Ko jūs tur dar_t?

Mēs lūdz_m un gaid_m palīgā ikvienu.

Vai jūs prot_t šo darbu?

Kas dar_ms, tas padar_ms.

Dvīņu brāļi līdzin_s viens otram.

Uzvedies kā pien_kas.

10. Lasi teikumus un svītriņu vietā raksti/lasi *a* vai *ā*! Noklausies

 tekstu un pārbaudi, vai esi ierakstījis pareizo burtu!

Tā ir mana las_mā grāmata. Vasarā mēs mežā las_m ogas.

Suns sarg_māju. Šī manta ir glabāj_ma un sargāj_ma.

Liel_s kā gailis.

Stundās mēs rēķin_m, rakst_m un las_m.

Viņš pateic_s par gudro padomu.

Skolēni skat_s uz skolotāju.

11. Klausies un atkārto! Ievēro – patskanis *ā* piedāvātajos vārdos

atrodas neuzsvērtā zilbē!

pakāpe, parāds, rituāls, sakārtot

nākamā pakāpe

Nākamā pakāpe ir augstāka.

Šajā pakāpē parādās savādas parādības.

Gunārs

Gunārs ir parādā.

Gunārs ir parādā Renātei.

Ievēro, ka patskanis **ā** [ɑ:] ir vienmēr garš:

- darbības vārdu prefiksā **jā-**, kas apzīmē vajadzības izteiksmi, piemēram,
jārunā, jādomā, jāņem, jāšāk, jāstrādā, jāiet;
- lietvārdos ar izskaņu **-ājs, -tājs**, piemēram,
skolotājs, dzērājs, dziedātāja, darītāja;
- uzvārdos, kas beidzas ar izskaņu **-āns**, piemēram,
Jakubāns, Spridzāns, Ancāns, Andžāns;
- īpašības vārdu salīdzināmo pakāpju izskaņās, piemēram,
labs – labāks – vislabākais,
mīla – mīlāka – vismīlākā,
lieli – lielāki – vislielākie,
skaistas – skaistākas – visskaistākās;
- refleksīvo (atgriezenisko) lietvārdu izskaņā **-šanās**, piemēram,
tikšanās, strīdēšanās, runāšanās, veidošanās, sauļoššanās, darbošanās;
- svešvārdu izskaņā **-āgs**, piemēram, *arhipelāgs;*
- svešvārdu izskaņā **-ārijs**, piemēram,
akvārijs, planetārijs, scenārijs, solārijs, terārijs, herbārijs;
- svešvārdu izskaņā **-āte**, piemēram,
autoritāte, universitāte, produktivitāte, aktivitāte, kvalitāte, principālītāte;
- svešvārdu izskaņā **-āze**, piemēram,
ekstāze, emfāze;
- svešvārdu izskaņā **-āža**, piemēram,
masāža, pasāža, montāža, drenāža;
- svešvārdu izskaņā **-āts**, piemēram,
demokrāts, aparāts, akrobāts, advokāts, kandidāts, surogāts.

12. Klausies vārdus, kuros ir īsais *i* un garais *ī*! Atkārto tos! 🏠

rit – rīt

cīrvis – cīrulis

lika – līka

slikti – slīkt

pliks – plīst

likums – līkums

vīrs – vīrs

13. Klausies un pasvīturo atbilstošo vārdu! 🏠 📖

Laiks *rit* / *rīt* tālāk. Tiksimies *rit* / *rīt*!

Viņš *lika* / *līka* eksāmenu. Man nav *lika* / *līka* mugura.

Vīrs / *vīrs* galvas man ir zila debess. Šis *vīrs* / *vīrs* ir stiprs kā ozols.

Saeimā ir pieņemts *likums* / *līkums*. *Likums* / *līkums* nav taisns.

Ievēro!

Izskanās **-īgs, -īga** patskanis **ī** vienmēr ir garš, piemēram, *bailīgs, bailīga, veselīgs, veselīga*.

14. Klausies, atkārto un iegaumē! 🏠

laimīgs, taisnīga, svarīga, bailīgs, veltīga, godīga, skumīga, gādīgs,

svinīga, sirsnīga, strādīgs, burvīga

Ievēro!

Izskanā **-ība** patskanis **ī** vienmēr ir garš, piemēram, *biedrība, apliecība, bagātība*.

15. Klausies, atkārto un iegaumē! 🏠

palīdzība, kārtība, tīrība, vienlīdzība, slimība, brīvība, dzīvība, pateicība,

muļķība, labība, sabiedrība, kristības

Ievēro!

Izskanās **-īte**, **-ītis** patskanis **ī** vienmēr ir garš, piemēram, *sēnīte*, *meitenīte*, *lācītis*, *puisītis*.

16. Klausies, atkārto un iegaumē! 🏠

pīle – pīlīte

puisis – puisītis

zīle – zīlīte

zaķis – zaķītis

dzīve – dzīvīte

vecis – vecītis

kaste – kastīte

nazis – nazītis

gailis – gailītis

17. Klausies un lasi Ojāra Vācieša dzejoli! 🏠

Lietus **pīlīte**

Krīt no pašas debess droša – **pīlīte** –

Ietrīsas uz lapas spoža **zīlīte**,

Lejup krīt no koka lapas **zīlīte**,

Un kļūst slapja, slapja, slapja **pīlīte**:

– Ko tu manu spalvu bojā, **pīlīte**? –

Jautri garām skrejot, rājas **zīlīte**:

– Šodien visiem jāmazgājas, **mīlīte**!

18. Lasi un veido vārdus pēc parauga!

zeķe – zeķīte,

lācis – _____,

zeme – _____,
brālis – _____,
saule – _____,
meitene – _____,
zīmulis – _____

19. Klausies un atkārto vārdus ar patskani *u* un *ū*!

lupa – lūpa	muks – mūks
putas — pūtās	puti – pūti
rukt – rūkt	suta — sūta
Muris – mūris	ruds – rūc

20. Klausies un ieraksti atbilstošo vārdu!

_____ ir instruments. (*lupa / lūpa*)
Tev ir sārtas _____. (*lupas / lūpas*)
Kļūt īsākam: pēc mazgāšanas drēbes var _____. (*rukt / rūkt*)
Viņš grib _____ kā lācis. (*rukt / rūkt*)
Mūsu kaķis ir _____. (*Muris / mūris*)
Lielais Ķīnas _____. (*Muris / mūris*)
Visi _____ prom, ja būs bail. (*muks / mūks*)
_____ ir garīdznieks, kas dzīvo klosterī. (*muks / mūks*)
Smiltis ir sausas un _____. (*put / pūt*)
Vai tu _____ trompeti? (*put / pūt*)
Karsts un mitrs gaiss ir _____. (*suta / sūta*)
Viņš _____ e-pastus katru dienu. (*suta / sūta*)

21. Klausies un ieraksti vārdos īso patskani *u* vai garo patskani *ū*!

t_r,	p_d_r_
_zl_g_šas,	d_mi,
_zbr_k_ms,	G_lbene,
t_līt,	k_r,
m_s_	m_zika,
m_zikants,	d_smas,
_g_ns,	s_drabs

22. Klausies tekstu un ieraksti izlaistos vārdus! 🗨️ 📖

buru, būtu, dušu, kust, kūst, Muri, mūris, pušu, pūšu, sutu, sūtu

Brālis nu gan vakar dabūja _____. Vai tu neesi redzējis manu kaķi _____? Mans saldējums jau sāk _____. Sniegs pavasara saulē _____ strauji. Ziemassvētkos es vienmēr saviem draugiem _____ apsveikumus. Ja es to _____ zinājis! Nolaid jahtas lielo _____! No lepnās ēkas pāri palicis tikai _____. Varat lietot vai nu vannu, vai _____. Pa veikaliem noskrējusies, es _____ un elšu. Es ar' būtu līdzī lēcis, man tā kurpe _____.

Ievēro!

Īss patskanis **u** ir priedēklī **uz-**, piemēram, **uzlikt**, **uzkopt**, **neuzkopt**.

Arī izskaņās **-ums**, **-uvs**, **-uve** patskanis **u** ir īss, piemēram, **tukšums**, **tuvums**, **pārbrauktuve**.

Patskanis **u** parasti ir īss līdzskaņu savienojumos **-ul-** un **-um-**, ja pēc tiem seko kāds cits līdzskanis, piemēram, **gulbis**, **stulbi**, **pulkstenis**, **bumba**, **sumbrs**.

Patskanis **u** vienmēr ir īss divdabju izskaņās **-usi**, **-usies**, **-ušas**, **-ušās**, **-uši**, **-ušies**, piemēram, **teikusi**, **teikušas**, **teikuši**, **lūgusies**, **lūgušies**, **lūgušās**.

23. Klausies un svītriņu vietā raksti *u* vai *ū*!

_zsviest,	_zl_gt,
karst_ms,	lūg_ms,
izgudroj_ms,	nog_r_ms,
dev_ms,	virt_ve,
kalt_ve;	g_lta,
g_ldīt,	B_ld_ri,
t_lpe,	j_mts,
varēj_si,	sauk_si,
r_nāj_sies,	skatīj_sies,
d_smoj_sies,	smēj_sies,
teik_šas,	l_g_šas,
varēj_ši,	sauk_šies

Ievēro!

Darbības vārdu nenoteiksmē izskaņās **-īt, -ēt, -āt** patskanis vienmēr ir garš, piemēram, *lasīt, zīmēt, domāt*!

24. Klausies un iegaumē!

rakstīt, darīt, gaidīt, redzēt, vajadzēt, dzirdēt, runāt, domāt, dāvināt

25. Klausies un atkārto! Ievēro – patskaņi *ē, ī, ū* piedāvātajos vārdos atrodas neuzsvērtā zilbē!

noslēpums, nebūtība, derīgs, dalībnieks, sirēna, sistēma, Irēna

Irēna piedalās.

Irēna piedalās noslēpumu izpētē.

Irēna sistemātiski piedalās noslēpumu izpētē un atklāšanā.

26. Klausies un svīttriņu vietā raksti atbilstošo patskaņa burtu!

 Pārbaudi, vai esi ierakstījis pareizi! Iegaumē rakstību!

kult_ra – kult_rāls

biblot_ka – biblot_kārs

aktu_ls – aktu_lizēt

akt_vs – akt_vizēt

dež_ra – _ež_rēt

hum_ns – hum_nitārs

mob_lais telefons,

Ēģiptes piram_da,

di_tisks ēdiens,

aktu_li jaunumi

27. Klausies un atkārto! Iegaumē, kā raksta un izrunā šos vārdus!

Pievērs uzmanību patskaņiem!

albums, afrikānis, atoms, balzams, bibliotēka, drāma, mobils (mobilais telefons), mūzika, mūzikis, radio, šampanietis, video, vandālis

28. Klausies un atkārto! Iegaumē, kā raksta ģeogrāfiskos

nosaukumus! Pievērs uzmanību patskaņiem!

Āfrika, Antarktīda, Atēnas, Atlantijas okeāns, Austrālija, Austrija, Āzija, Beļģija, Cīrihe, Čīle, Ēģipte, Islande, Irāka, Irāna, Jaunzēlande, Jeruzaleme, Kaukāzs, Lādogas ezers, Sāremā, Sanktpēterburga, Šauļi, Šveice, Urāli, Ženēva

29. Lasi tekstu un labo kļūdas!

Es dzīvoju Pārdaugava, nelielā divstāvu mājā. Tajā ir četri dzīvokļi. Māns dzīvoklis ir mazliet lielāks nekā kaimiņu dzīvoklis. Dažreiz es iedomājos,

kā būtu labi dzīvot kāda no pilsētas jaunajiem rajoniem, jo tur ir ērtaki dzīvokļi nekā mums. Taču pie manas Pārdaugavas mājas ir skāists dārzs. Dārza pavasari un vasarā ir jauki. Netalu no mānas mājas ir mājīga kafejnica.

**30. Rakstot vēstuli, Anna ir aizmirsusi salikt garumzīmes! Palīdzi viņai! **

Labdien, cienijamais Ozola kungs!

Es Jums rakstu sakara ar darba sludinājumu laikraksta „Latvijas Avīze”.

Velos pieteikties uz vakanto pardevejas vietu.

Es strādāju tirdzniecības joma jau divus gadus. Esmu centīga, dzīvespriecīga un laipna. Labi saprotos ar piercejiem. Esmu gatava apgut jaunas zināšanas un iemaņas. Pievienotajā dzīves apraksta Jus atradīsiet visu nepieciešamo informāciju par manu kvalifikāciju.

Būšu pateicīga, ja Jus atradīsiet iespēju un laiku tikties ar mani.

Ar cieņu Anna Popova

Atslēgas (17.–28. lpp.)

4.

Uz ielas bija bērnu bars / bārs. Uz ielas stūra ir alus bars / bārs.

Papīra lapa / lāpa ir balta. Lapa / lāpa deg.

Valsts vara / vāra ir stipra. Māte vara / vāra putru.

Viņš saka / sāka paldies. Vakarā saka / sāka līt.

Labas runas / runās nav garas. Par ko viņš runas / runās?

Mana jaunā māja / mājā ir liela. Kas dzīvo šajā mājā / mājā?

Kazas / kāzas piens ir veselīgs. Rudenī rīkosim kazas / kāzas.

6.

Kāda?	Kas?	Kur?
gaiša	diena	Rīgā
liela	pilsēta	Latvijā
maza	mašīna	pagalmā
mīksta	gulta	istabā
zila	pildspalva	penālī
garšīga	desa	ledusskapī
jauna	kleita	veikalā
zaļi	koki	parkā

8.

Mēs lasām ļoti interesantu grāmatu. Rīta agrumā jūs steidzaties uz darbu. Viņa stāda puķes, bet mēs stādām jaunus kociņus. Sākas lietainas dienas. Ir auksts, mēs drebināmies lielajā salā. Vai jūs solāties to darīt katru dienu? Kāpēc jūs smērējat šo papīra lapu?

9.

Kur viņš tik ilgi kavējās? Ko jūs tur darāt? Mēs lūdzam un gaidām palīgā ikvienu. Vai jūs protāt šo darbu? Kas darāms, tas padarāms. Dvīņu brāļi līdzinās viens otram. Uzvedies kā pienākas.

10.

Tā ir mana lasāmā grāmata. Vasarā mēs mežā lasām ogas.

Suns sargā māju. Šī manta ir glabājama un sargājama.

Lielās kā gailis.

Stundās mēs rēķinām, rakstām un lasām.

Viņš pateicas par gudro padomu.

Skolēni skatās uz skolotāju.

13.

Laiks rit / rīt tālāk. Tiksimies rit / rīt!

Viņš lika / lika eksāmenu. Man nav lika / lika mugura.

Virs / vīrs galvas man ir zila debess. Šis virs / vīrs ir stiprs kā ozols.

Saeimā ir pieņemts likums / likums. Likums / likums nav taisns.

18.

zeķe – zeķīte, lācis – lācītis, zeme – zemīte, brālis – brālītis, saule – saulīte, meitene – meitenīte, zīmulis – zīmulītis

20.

Lupa ir instruments. Tev ir sārtas lūpas.

Kļūt īsākam: pēc mazgāšanas drēbes var rukt. Viņš grib rūkt kā lācis.

Mūsu kaķis ir Muris. Lielais Ķīnas mūris.

Visi muks prom, ja būs bail. Mūks ir garīdznieks, kas dzīvo klosterī.

Vai tu pūt trompeti? Smiltis ir sausas un put.

Karsts un mitrs gaiss ir suta. Viņš sūta e-pastus katru dienu.

21.

tur, puduru, uzlūgušas, dūmi, uzbrukums, Gulbene, tūlīt, kur, mūsu,
mūzika, muzikants, dusmas, uguns, sudrabs

22.

Brālis nu gan vakar dabūja sutu. Vai tu neesi redzējis manu kaķi Muri?
Mans saldējums jau sāk kust. Sniegs pavasara saulē kūst strauji.
Ziemassvētkos es vienmēr saviem draugiem sūta apsveikumus. Ja es to
būtu zinājis! Nolaid jahtas lielo buru! No lepnās ēkas pāri palicis tikai
mūris. Varat lietot vai nu vannu, vai dušu. Pa veikaliem noskrējusies, es
pūšu un elšu. Es ar' būtu līdzī lecis, man tā kurpe pušu.

23.

uzsviest, uzlūgt; karstums, lūgums, izgudrojums, nogurums, devums,
virtuve, kalduve;

gulta, guldīt, Bulduri, tulpe, jumts; varējusi, saukusi, runājusies,
skatījusies, dusmojusies, smējusies, teikušas, lūgušas, varējuši, saukušies

26.

kultūra – kultūrāls, bibliotēka – bibliotekārs, aktuāls – aktualizēt,

aktīvs – aktīvizēt, dežūra – dežurēt, humāns – humanitārs, mobīlais
telefons, Ēģiptes piramīda, diētisks ēdiens, aktuāli jaunumi

29.

Es dzīvoju Pārdaugavā, nelielā divstāvu mājā. Tajā ir četri dzīvokļi. Mans dzīvoklis ir mazliet lielāks nekā kaimiņu dzīvoklis. Dažreiz es iedomājos, kā būtu labi dzīvot kādā no pilsētas jaunajiem rajoniem, jo tur ir ērtāki dzīvokļi nekā mums. Taču pie manas Pārdaugavas mājas ir skaists dārzs. Dārzā pavasarī un vasarā ir jauki. Netālu no manas mājas ir mājīga kafejnīca.

30.

Labdien, cienījamais Ozola kungs!

*Es Jums rakstu sakarā ar darba sludinājumu laikrakstā „Latvijas Avīze”.
Vēlos pieteikties uz vakanto pārdevējas vietu.*

Es strādāju tirdzniecības jomā jau divus gadus. Esmu centīga, dzīvespriecīga un laipna. Labi saprotos ar pircējiem. Esmu gatava apgūt jaunas zināšanas un iemaņas. Pievienotajā dzīves aprakstā Jūs atradīsiet visu nepieciešamo informāciju par manu kvalifikāciju.

Būšu pateicīga, ja Jūs atradīsiet iespēju un laiku tikties ar mani.

Ar cieņu Anna Popova

2. Burta *o* izruna

Ievēro!

- Burtu *o* izrunā kā [ua] vai [uo] latviskas izcelsmes vārdos, piemēram, *koks*, *roka*.
- Burtu *o* izrunā kā īsu patskani [ɔ] vai garu patskani [ɔ:] svešvārdos, piemēram, *motocikls*, *kosmoss*, *solo*.
- Daži nēlatviskas izcelsmes vārdi ir tik ļoti „latviskojušies”, ka tajos *o* izrunā kā divskani, nevis patskani, piemēram, *skola*, *mode*, *koris*, *kantoris*.

31. Vingrinies izrunāt divskani *o* [uo]!

ola, varonis, karote, kodols, ogles, doma, soma, ābols, skolotājs, drošs, sols, domāt

32. Vingrinies izrunāt patskani *o* [ɔ] vai [ɔ:]!

<i>o</i> [ɔ]	konfekte, konference, motocikls, motorollers, orķestris
<i>o</i> [ɔ:]	opera, kino, foto [fɔtɔ:], solo, bingo

33. Klausies, lasi un salīdzini! Pievērs uzmanību divskaņa *o* [uo]

izrunai darbības vārdos! 🏠

deja – deļot: viņi deļo

oga – ogot: viņa ogo

sports – sportot: viņš sporto

doma – domāt: es domāju

sods – sodīt: mēs sodām

34. Klausies vārdus un atzīmē atbilstošo patskani vai divskani! 🗨️ 📄

Vārds	[uo]	[ɔ]	[ɔ:]
skolnieks			
kopā			
ods			
Voldemārs			
kantoris			
logs			
okeāns			
horizonts			
opera			
operācija			
foto			
tomēr			
Oslo			
dokuments			

35. Klausies vārdus un nosaki, kuros ir garais patskanis *o* un kuros – īsa patskanis *o*! Grupē tos! 🗨️ 📄

epizode, epopeja, eposs, flora, flote, glikoze, hokejs, komēdija, komēta, oda, ovāls, perons, persona, policija, poza, pozēt, pozitīvs, sezona, stadions

Īsa <i>o</i>	Gara <i>o</i>
<i>epopeja</i>	<i>epizode</i>
...	...
...	

36. Klausies un salīdzini patskaņa *u* un divskaņa *o* izrunu!

luga – loga, Ruta – rota, sula – sola, summa – soma, kura – kora, muka – moka, viss juka un bruks – tas tikai joks pēc

37. Lasi un atceries, kā šos vārdus izrunā!

Ar īsu patskani *o*:

Oskars, objekts, okeāns, optika, novembris, politika, portāls, konference, konkurenti, konsultācija, konsultants, konstruēt, honorārs, Kolka, motocikls, kosmodroms

Ar garu patskani *o*:

opera, persona, metode, epizode, dialogs, proza, kols

Ar īsu patskani un garu patskani *o*:

Oslo, Romeo, foto, oktobri, ozons, prokurors, prognoze, filoloģija, filologs, biologs, kolonija, monologs

Ar divskani *o* [uo]:

Aloja, Brocēni, Code, Grostona, Madona, Olaine, Ogre, Pope, Roja

38. Lasi vārdus, kurus latviešu valodā var izrunāt gan ar garu patskani *o*, gan ar divskani *o* [uo]!

balkons, balons, buljons, citrons, patrona, rajons, talons

39. Klausies tekstu un pasvītrot īso un garo patskani *o* ar vienu, bet divskani *o* – ar divām svītrām!

Hugo vairs nav mazs bērns un zina, ka jods, ko omīte ziež uz pušumiem, nav tas jods, *kas dzīvo ellē un* ko tik bieži piemin tēvocis Oto. Tēvocis Leopolds arī saka, ka Oto labā omā daudz joko. Pat viņa suns

Roko par to smejojies. Viņam esot pat foto, kur tas labi redzams. Tie visi ir joki.

Hugo tēti sauc par Bruno, bet mammu par Loti. Viņam ir arī divas dvīņu māšas, līdzīgas kā oliņas – Olita un Lolita. Visa ģimene tās lolo un lutina. Tās nekad nesoda. Viņas bieži spēlē loto vai domino. Arī Hugo, kad viņam ir laba oma, labprāt rotaļājas ar dvīnītēm.

40. Lasi un salīdzini! Meklē vārda nozīmes skaidrojumu vārdnīcā!

Divskanis <i>o</i> [uo]	Īsais patskanis <i>o</i> [ɔ]	Garais patskanis <i>o</i> [ɔ:]
doma	domino [dɔmino:]	
dot	dotācija	
azote	gavote	patriote
avots	ešafots	idiots
jods		jods
kamols	rasols	mols
klons		klons
kode	kodekss	kods
koks	koks	
kokalis	kokakola	
kopējs	kopēt	
kopīgs	kopija	
koris	korķis	
kosa	kosmos	
kost	kostīms	
kroka	krokets	
kronis		krona
loks	lokatīvs	
loma	lombards	

mode	modelis	mods
mokas, moka	moka	
moris	morss	
Madona	madonna	
noruna	norvēģi	
novads	nova	
odere	odekolōns [ɔdekɔlɔ:ns]	
okšķerēt	oksidēt	
okšķeris	oktobris	
olis	olīva	
oma	omlete	oms
ozols	ozons [ɔzɔ:ns]	
papīrgrozs	papiross	
pērkons		perons
polis		pols
posties	postenis	
projām	projekts	
robots	robots	
roka	roks	
romieši	romāņi	
ronis	rondo [rɔndɔ:]	
rotāt	rotācija	
roze	rozete	
soma		aksioma

Atslēgas (34.–37. lpp.)

34.

Vārdi	[uo]	[ɔ]	[ɔ:]
skolnieks	x		
kopā	x		
ods	x		
Voldemārs		x	
kantoris	x		
logs	x		
okeāns		x	
horizonts		x	
opera			x
operācija		x	
foto		x	x
tomēr	x		
Oslo		x	x
dokuments		x	

35.

Īsais o	Garais o
---------	----------

epopeja	epizode
eposs	flora
flote	glikoze
hokejs	oda
komēdija	perons
komēta	persona
ovāls	poza
pozitīvs	pozēt
policija	sezona
	stadions

39.

Hugo vairs nav mazs bērns un zina, ka jods, ko omīte ziež uz pušumiem, nebija tas jods, ko tik bieži piemin tēvocis Oto un kas dzīvo ellē. Tēvocis Leopolds arī saka, ka Oto labā omā daudz joko. Pat viņa suns Roko par to smejuties. Viņam esot pat foto, kur tas labi redzams. Tie visi ir joki.

Hugo tēti sauc par Bruno, bet mammu par Loti. Viņam ir arī divas dvīņu māsas, līdzīgas kā oliņas – Olita un Lolita. Visa ģimene tās lolo un lutina. Tās nekad nesoda. Viņas bieži spēlē loto vai domino. Arī Hugo, kad viņam ir laba oma, labprāt rotaļājas ar dvīnītēm.

1.1.3. Patskaņa e, ē izruna

Ievēro!

- Izrunājot **šau**ro *e*, lūpas ir mazliet pavērtas, lūpu kaktiņi viegli atvilkti, mēle brīvi un līdzīgi pieskaras pie apakšējiem zobiem.
- Lai izrunātu **pl**ato *e*, muti paver vaļā gandrīz tā, kā izrunājot *a*, bet lūpu kaktiņi mazliet atvelkas atpakaļ. Skaņas izrunas laikā apakšžoklis tiek nolaists uz leju.

41. Klausies un izrunā šau

e!

vel – vēl

segt – sēkt

velis – vēlis

es – mēs

celis – cēlis

mest – mēzt

42. Klausies un atkārto! Visos vārdos dzirdams platais patskanis *e*.

sens, zems, vecs, lepns, sekls, melns;

sena, zema, veca, lepna, sekla, melna;

medus, ledus;

enkurs, ezers, kreklis, gredzens, deguns, dibens, vecums, vecāki, pelni;

desa, sega, cena, elpa, vedekla

43. Klausies un izrunā plato *e*!

ēka, ēna, vēstule, vēsture, tēvs, lēns, Jelgava, sens

44. Klausies un atkārto! Visos vārdos dzirdams platais patskanis *ē*.

lēts, lēns, svēts, vēls;

lēta, lēna, svēta, vēla;

tēvs, dēls, zēns, bērzs, bērns, tērps, apģērbs;

atslēga, bēdas, sēta, pilsēta, ēna, vētra

45. Klausies un atkārto! Pievērs uzmanību īsā un garā platā patskaņa

izrunas atšķirībām!

sekla [sækla] – sēkla [sæ:kla]

reta [ræt:ɑ] – rēta [ræ:ta]

Ievēro!

Patskani *e*, *ē* izrunā šauri:

- ja nākamajā zilbē ir patskaņi *i*, *ī*, šaurais patskaņi *e*, *ē*, divskaņi *ie*, *ei*, piemēram, *tēvija*, *vecītis*, *egle*, *mēle*, *meklē*, *spēlē*, *vediet*, *ēdiet*, *eglei*, *spēlei*;
- ja tajā pašā vai nākamajā zilbē ir šaurinātāji līdzskaņi *j*, *k*, *g*, *ņ*, *l*, *š*, *ž*, *č*, *dž*, piemēram, *seja*, *zeķes*, *nēgu*, *sēņu*, *eļļa*, *svešs*, *mežā*, *veču*, *Edžus*;
- lietvārdu galotnēs, piemēram, *pasaule*, *pasaulē*, *drēbes*, *drēbēm*;
- darbības vārda (verba) nenoteiksmē (infinitīva formā), piemēram, *spēlēt*, *meklēt*, *redzēt*, *gulēt*, *ēst*, *dzert*, *vērtēt*;
- darbības vārda (verba) pagātnes formās, piemēram, *spēlēju*, *meklēju*, *redzēju*, *redzējām*, *redzējāt*, *ēdu*, *ēdi*, *ēda*, *ēdām*, *ēdāt*;
- sieviešu dzimtes sestās deklinācijas lietvārdos, piemēram, *telts*, *dzelzs*, *vēsts*;
- vīriešu dzimtes otrās deklinācijas lietvārdos, kuru vienskaitļa nominatīvā un ģenitīvā ir galotne *-s*, piemēram, *akmens*, *mēness*, *rudens*, *ūdens*, *zibens*;
- vairākos vienzilbes vārdos (personu vietniekvārdos, apstākļa vārdos, prievārdos, partikulās, saikļos), piemēram, *es*, *mēs*, *vēl*, *sen*, *zem*, *pret*, *pēc*, *ne*, *nē*, *bet*, *jeb*;
- priedēkļos *ne-*, *pret-*, *pēc-*, *bez-*, piemēram, *nelaime*, *pretpēks*, *pēcpusdiena*, *bezdarbs*;
- salikteņos ar saikli *jeb*, piemēram, *jebkurš*, *jebkas*, *jebkāds*;
- parasti internacionālos vārdos, piemēram, *dekāns*, *rektors*, *interesants*, *perons*, *perfekti*, *pretendents*, *sezona*, *šefs*.

46. Klausies un svītriņu vietā raksti patskani *e* vai *ē*! Lasi vārdus, lietojot šauro patskani *e* vai *ē*! 🏠 📖

z_m_

p_l_

m_n_ss

m_kl_t

z_m_n_

p_līt_

m_n_stiņš

m_kl_šana

z_m_nīt_

pusm_n_ss

n_m_kl_ju

47. Klausies un svītriņu vietā raksti patskani *e* vai *ē*! Lasi vārdus, precīzi izrunājot šauro patskani *e* vai *ē*! 🗨️ 🗨️

Kas?	Kur?
z_m_	z_m_
zāl_	zāl_
gl	_gl_
sv_c_	sv_c_
Kurz_m_	Kurz_m_
b_dr_	b_dr_

Ievēro!

Patskani *e*, *ē* izrunā plati:

- ja nākamajā zilbē ir platie patskaņi *e* vai *ē*, patskaņi *a*, *ā*, *u*, *ū* vai divskaņi *ai*, *au*, *o* [uo] un starpā nav šaurinātāju līdzskaņu, piemēram, *vedekla*, *vēders*, *Jelgava*, *vecāki*, *izdevums*, *vecums*, *tērauds*, *pērkons*;
- vīriešu dzimtes pirmās deklinācijas lietvārdos, piemēram, *tēvs*, *tēva*, *tēvam*, *tēvā*, *tēvi*, *tēvu*; *bērns*, *bērna*, *bērnām*, *bērnu*, *bērnā*, *bērni*;
- vārdos, ko loka pēc pirmās deklinācijas lietvārdu parauga, piemēram, *lēns*, *vēss*, *nestis*, *nesta*, *nestas*, *nestām*;
- apstākļa vārdos ar galotnēm *-i* un *-u*, kuri darināti no īpašības vārdiem, piemēram, *lēni*, *zemu*;
- izskaņās *-ens*, *-ēks* un *-ēns*, piemēram, *pelēns*, *kaķēns*, *slidens*, *pelēks*.

48. Klausies un pasvītro atbilstošo vārdu! 🗨️ 🗨️

Vel / *vēl* akmeni nost no ceļa! Mēs *vel* / *vēl* mācāmies.

Celis / *cēlis* ir kājas daļa. Kas ir *celis* / *cēlis* (jeb būvējis) Rīgu?

Miruša cilvēka gars ir *velis* / *vēlis*. Kas ir *velis* / *vēlis* akmeni kalnā?

49. Klausies un salīdzini!

celt – cēls	žēlīgs – žēl	sen – sens
tev – tēvs	debesis — debesu	dēlis – vecs
vēl – vēls	velt – vēls	Cēsis – Cēsu
dēļ – dēls	teļš – tēls	vēsts – vēsture

50. Klausies un svītriņu vietā raksti patskani *e* vai *ē*! Lasi vārdus, lietojot plato patskani *e* vai *ē*! 🏠 🏠

m_dus	b_rns	d_ls	v_cums
m_dutiņš	mazb_rns	z_ns	v_cāki
		v_cāmāte	v_cs

51. Klausies vārdus un atzīmē atbilstošo patskani! 🏠

Vārdi	šaurais <i>e</i>	šaurais <i>ē</i>	platais <i>e</i>	platais <i>ē</i>
tēvs				x
ēka				
mēs				
cept				
cepts				
zīmēt				
dzert				
(tu) cel				
(es) cēlu				
vecāki				
lēns				
vēstule				

akmens				
Jēkabpils				

52. Skatī izlasi teikumus! Noklausies šos teikumus skolotāja lasījumā!

Pēc tam lasi vēlreiz!

Lēns vējš.

Mēs neesam bērni.

Mēs esam studenti.

Zenta ēd sēnes.

Elmārs ved Helgu uz Jelgavu.

Helga ēda dzērvenes.

Uz ceļa ir ledus.

Tēvi un dēli.

Vai esi redzējis Jēkabpili?

Lēdurga ir Vidzemē.

Jelgava ir Zemgalē.

Tas bija tik sen!

Senos laikos bija jauka dzīve.

Velns nav tik melns, kā viņu mālē.

Dižens un cēls iet mans dēls.

Dēliņ, ej gulēt!

53. Lasi un pasvītro ar vienu svītru šauro *e*, *ē*, ar divām svītrām plato *e*, *ē*! Pēc tam noklausies skolotāja lasīto tekstu un pārbaudi sevi!

Mēs ēdam sēnes un dzeram bērzu sulas. Vakar mēs ēdām pelmeņus un dzērām tēju. Tēvs atnesa vēl desiņas. Bet vai desas ir lētas? Es nemāku teikt, nezinu desu cenas pēdējā nedēļā.

Ēdiens un dzēriens ir veselīgs, ja neēd pārāk vēlu. Pēc sešiem vakarā es nesu ēdienu uz ledusskapi. Pēc tam mēs sēžam ēdamistabā un skatāmies televīziju. Pēkšņi redzam attēlus no Atēnām. Vai Atēnās ir ēnas? Protams, bet Atēnās nav atēnas no ēnām.

54. Klausies, lasi un iegaumē! 🏠

Pelēks pelēns pelnos pīkst.

Melis melo. Meliem īsas kājas.

Dzērējs dzer dzeramo.

Bekotāji bekojot atrada beku.

55. Loki I konjugācijas darbības vārdus tagadnē! Aplūko paraugus!

Vēro, kā mainās *e*, *ē* izruna!

[e], [e:]	[æ], [æ:]	[e], [e:]	[æ], [æ:]	[æ], [æ:]	[æ], [æ:]
brēkt	es brēcu	tu brēc	viņš brēc	m ē s jūs brēcat	brēcām
bēgt	es bēgu	tu bēdz	viņš bēg	m ē s jūs bēgat	bēgam
slēgt	es slēdzu	tu slēdz	...	...	...
degt	es dedzu	tu dedz	...	...	...
pirkt	es pērku	tu pērc	...	...	...
vest	es vedu	tu ved	...	...	...

56. Loki I konjugācijas darbības vārdus tagadnē! Aplūko paraugus!

Vēro, kā mainās *e*, *ē* izruna!

[e] , [e], [e:]	[e], [e:]	[e], [e:]	[e], [e:]	[e], [e:]
[e:] vai		vai	vai	vai
[æ], [æ:]		[æ], [æ:]	[æ], [æ:]	[æ], [æ:]
ķert	es ķeru	tu ķer	viņš ķer	mēs ķeram jūs ķerat

dzert	es dzeru	tu dzer	viņš dzer	m ē	s jūs dzerat
tvert	es tveru	tu tver	...	dzeram	...
				...	
spert	es speru	tu sper	...	...	...
bērt	es беру	tu ber	...	...	...
svērt	es sveru	tu sver	...	...	...

57. Loki I konjugācijas darbības vārdus tagadnē! Aplūko paraugus!

Vēro, kā mainās *e*, *ē* izruna!

[e], [e:]	[e], [e:]	[e], [e:]	[e], [e:]	[e], [e:]	[e], [e:]
dzelt	es dzeļu	tu dzel	viņš dzeļ	m ē	s jūs dzeļat
				dzeļam	
smelt	es smeļu	tu smel	viņš smeļ	m ē	s jūs smeļat
šķelt	es šķeļu	tu šķel	...	smeļam	
elst	es elšu	tu els			
berzt	es beržu	tu berz			
dzēst	es dzēšu	tu dzēs			
degt	es dedzu	tu dedz			
pirkt	es pērku	tu pērc			
vest	es vedu	tu ved			

58. Loki III konjugācijas darbības (nenoteiksmē beidzas ar *-ēt*, *-īt*)

vārdus tagadnē! Aplūko paraugus! Vēro, kā mainās *e*, *ē* izruna!

[e], [e:]	[æ], [æ:]	[e], [e:]	[æ], [æ:]	[æ], [æ:]	[æ], [æ:]
peldēt	es peldu	tu peldi	viņš peld	m ē	s jūs peldat
				peldam	

cerēt	es ceru	tu ceri	viņš cer	mēs ceram	jūs cerat
redzēt	es redzu	...			
sēdēt		...			
derēt		...			
precēt					

pelnīt	pelnu	pelni	pelna	pelnām	pelnāt
pētīt	pētu	pēti	pēta	pētām	pētāt
veltīt					
mērīt					

59. Klausies un atkārto!

celms, celmainis, celmiņš
 dzelt, dzelonis, dzēliens
 pele, pelīte, pelēns, pelēks, pelēcīgs
 sega, segums, apsegt, segt, segties
 melis, meļi, meli, melot, melošana
 bēglis, bēgt, bēguļot, bēdzējs
 peldētājs, peldēt, peld, peldkostīms
 Meitene bēg no pelēka pelēna.
 Bekotājs ēd beciņu.
 Meklētājs meklē meklējamo.

1.2. Divskaņi

60. Klausies un atkārto vārdus ar divskani *ai*! 🏠

lai	skaista	vaidēt	mājai	lielajai
laime	daiļa	skaitīt	skaistai	skaistajai
maize		skraidīt	skolai	daiļajai
laiva			lielai	

61. Klausies un atkārto vārdus ar divskani *ei*! 🏠

ei	kleita	teikt
meita	veikals	sveikt
meitene	veikls	noreibt

62. Klausies un atkārto vārdus ar divskani *au*! 🏠

auksts	jaukt	daudz	draugs
augt	saukt	jauki	d r a u d z e n e
augš			brauksim
auss			trauks

Ievēro!

Divskani *ie* var mācīties izrunāt, ātri vienu pēc otra izrunājot *i – a*.

63. Klausies un atkārto! Pievērs uzmanību divskaņa *ie* izrunai! 🏠

iet	liet	smieties	Liepāja
iela	liela	ieliet	Lielupe
iekšā	priekšā	pieiet	Iecava
ieiet	viens	pieciem	

Zied ievas Iecavā. Viena tieva sieva iet pa ielu. Piecas dienas un viena nakts.

Iesim iekšā! Liepāja nav pie lielās Lielupes.

64. Klausies un atkārto! 🏠

iela	snieg
Liela iela	bieži snieg
Miera iela ir liela.	Ziemā bieži snieg.
Miera ielā zied liepas.	Ziemā bieži snieg sniegs.
Miera iela ir liela, un Miera ielā zied liepas.	
Iecavā zied ievas.	
Liene un Viesturs	dienvidi un ziemeļi
Liene ir latviete.	austrumi un dienvidi
Viesturs ir lietuvietis.	Liepāja ir Latvijas
Liene un Viesturs iepazīnās Liepājā	dienvidrietumos.
dziesmu dienās.	Lietuva ir uz dienvidiem no Liepājas.

Ievēro!

Divskani **o** var mācīties izrunāt, ātri vienu pēc otra izrunājot *u – a*.

65. Klausies un atkārto! Pievērs uzmanību divskaņa **o** izrunai! 🏠

ko	ola	skola	lido
no	oga	skolēns	soļo
jo	osta	skolotājs	vingro
to	ota	skolot	šūpo

66. Klausies un atkārto vārdus ar divskani *ui*!

puika, puisis, muiža, muižnieks, muita, muitnieks, vecpuisis, kuilis, pluinīt

67. Klausies un atkārto vārdus ar divskani *iu*!

pliukš!, bliukš!, pliukšķēt, bliukšķēt, zivs [zius]

68. Klausies un atkārto vārdus ar divskani *oi*!

boikots, broilers, boilers, Poikāns, koijots, Džoiss, Voitišķis

69. Klausies un atkārto!

laiks – lauks – loks – lieks

sauna – siena

viena – vaina

ielā – ola

70. Kā sauc šos vīriešus? Klausies uz ieraksti divskaņus!

R__nis, R__monds,

__vars, __gusts,

V__sturs, P__ls,

V__ris, G__dis,

M__dris, D__nis,

D__mants, L__monis,

L__ris, __seklis,
T__ms, S__lvedis

Ievēro!

- Pievērs uzmanību tam, ka līdzskanis *j* tiek izrunāts kā patskanis *i*, ja tas atrodas vienā zilbē ar īsu patskani *e*, *a*, *o* vai *u* – veidojas divskanis [ei], [ai], [oi] vai [ui].
- Ja īso patskanis *e*, *a*, *o*, *u* un līdzskani *j* šķir zilbju robeža, līdzskanis *j* nepārveidojas par patskani *i*.

71. Klausies un atkārto! 🏠

vējš – lej! – lejpūs
vedējs – skrej! – skrejvabole
(kuģa) klājs – (ūdens) klajs
vājš – klajš – sājš

72. Lasi, klausies un atkārto vārdus ar ej! 🏠

[ei]

[ej]

dze-ja	–	dzej-nieks
es le-ju	–	lej-kan-na
zve-ja	–	zvej-nieks
le-ja	–	Lej-nieks

73. Lasi, klausies un atkārto vārdus ar aj, oj, uj! 🏠

[ai]

[aj]

kl**a** - – klajš

ji

[uj]

[ui]

[ɔj]

[ɔi]

š **u** - – šuj-ma-šī-na bi-ro-**j**a bi-rojs

ju

–

Ievēro!

- Pievērs uzmanību tam, ka līdzskanis **v** tiek izrunāts kā patskanis **u**, ja tas atrodas vienā zilbē ar īsu patskani **e**, **a**, **i** vai **o** – veidojas divskanis [eu], [au], [iu] vai [ɔu].
- Ja īso patskanis **e**, **a**, **i**, **o** un līdzskani **v** šķir zilbju robeža, līdzskanis **v** nepārveidojas par patskani **u**.

74. Lasi, klausies un atkārto vārdus ar *av*! 🏠

[av]

[au]

ta-va – tavs

sa-vi – savs

Dau-ga-va – Dau-gav-pils

Jel-ga-va – jel-gav-nieks

nav

75. Lasi, klausies un atkārto vārdus ar *iv*! 🏠

[iv]

[iu]

di-vi – div-pads-mit [diupatsmit]

di-vi simti – div-simt

d i - v i – div-des-mit

desmiti

zi-vis – zivs

divsimt divdesmit divi, divi simti divpadsmit, divdesmit viena zivs

76. Lasi, klausies un atkārto vārdus ar *ev* un *iv*! 🏠

[ev]

[eu]

[ɔv]

[ɔu]

te-vi –

tev

Pet-ro-va –

Pet-rovs

se-vi –

sev

Bu-ro-va –

Bu-rovs

77. Klausies un ieraksti teikumā atbilstošo vārdu! 🏠

sauss, savs, auss, avs, klajš, klājs

Šovasar laiks ir ļoti _____. Labāk, ja ir _____ telefons.

_____ ir aita. Liec to aiz _____!

Kuģa _____ bija cilvēku pilns. Skatam pavērās _____ lauks.

78. Lasi jautājumu un atbildi uz to pilnos teikumos! Izmanto iekavās dotos vārdus! 🏠

Piemēram. Ko laukos dara Ausma? (sauļojas saulē) – Ausma laukos sauļojas saulē.

Kur puika ieraudzīja kuili? (*muižā*)

Kam meitene nopirka kleitu? (*sev / tev*)

Ko kaimiņš aizmirsa? (*laikrakstu / maizi*)

Ko gaidīja gaišmatā Aija? (*Maiju un Paiju*)

Ko skolēns šodien satika? (*skolotāju Rotu*)

Kādus kokus nocirta Modris? (*ozolus un ošus*)

Kas notiks otrdien? (*skolēni un skolotāji dosies uz Dobeli / robežsargi soļos*)

Kur lietuvietis satika sievu? (*Lietuvā / Liepājas Latviešu biedrībā*)

Atslēgas (51.–54.lpp.)

70.

Reinis, Raimonds, Aivars, Augusts, Viesturs, Pauls, Vairis, Gaidis,
Modris, Dainis, Daumants, Laimonis, Lauris, Auseklis, Toms, Saulvedis

78.

Šovasar laiks ir ļoti sauss. Labāk, ja ir savs telefons. Avs ir aita. Liec to
aiz auss! Kuģa klājs bija cilvēku pilns. Skatam pavērās klajš lauks.

1.3. Līdzskaņi

Ievēro!

Latviešu valodā troksneņi ir gan balsīgi (*b, d, g, ģ, j, v, z, ž, dz, dž*), gan nebalsīgi (*c, č, h, k, ķ, p, s, š, t, f*). Balsīgs vai nebalsīgs troksnenis var mainīt vārda nozīmi.

79. Klausies un atkārto!

laba – lapa

dzelt – celt

Džeks – čeks

dūja – tūja

dievs – tievs

zils – sils

goda – koda

Līga – līka

fāze – vāze

80. Klausies un atkārto! Pievērs uzmanību līdzskaņu *g* un *k* izrunai!

gāja – kāja

ragu – raku

zog – rok

garš – karš

logi – loki

bēg – velk

glāze – klase

logu – koku

snieg – liek

81. Klausies un svītriņu vietā raksti līdzskani *g* vai *k*!

_ārlis _āpj _o _ā.

_usts _uļ zem _o _a.

as bē no vil_a?

_ur ir _lāze?

_lasē _rīda un _riesti ir _aišā _rāsā.

82. Klausies un atkārto vārdus ar līdzskani *p* vai *b*!

lapa – laba

ripa – riba

pēc – bēdz

par – bar

pērt – bērt

purvs – burvis

83. Klausies un atkārto! Pievērs uzmanību līdzskaņu *t* un *d* izrunai!

tos – dos

tievs – Dievs

tēls – dēls

Toms – doms

tur – dur

Ruta – ruda

taiga – Daiga

vārdi – vārti

84. Klausies un ieraksti izlaisto vārdu!

kauja – Gauja, bize – bise

Meitenei ir gara _____. Medniekam uz pleca ir _____.

_____ ir upe Latvijā. _____ beidzās ar uzvaru.

85. Klausies un ieraksti izlaisto vārdu!

apliec, aplies, bise, bize, cena, ciet, sena, siet

Muti _____ ! Vai māki _____mezglu?

Preces _____ . _____ dziesma jaunās skaņās.

_____ šalli! Kas _____ puķes?

86. Klausies un atkārto vārdus ar š!

šeit šaut

šiliņš šurpu

šūt Šūmanis

Šūberts Štrauss

aši pušu

tieši

Pievērs uzmanību mīksto līdzskaņu *ļ, k, ģ, ņ* un cieto līdzskaņu *l, k, g, n* atšķirībām izrunā!

87. Klausies un atkārto! Pievērs uzmanību g un ģ atšķirīgajai izrunai!

g – gals, galds, grīda, tirgus, līgums

ģ – Ģirts, ģērbt, apģērbs, tīģeris, kuģis

88. Klausies un atkārto! Pievērs uzmanību l un ļ izrunas atšķirībām!

dēlis – dēļi

brālis – brāļi

celis – ceļi

kālis – kāļi

solis – soļi

lipa – ļipa
labi – ļaudis
elle – eļļa
balle – baļļa

89. Klausies un atkārto! Pievērs uzmanību *k* un *ķ* atšķirīgajai izrunai!

k – kas, kurš, kā, akla, roka, rok, apkārt, loki
ķ – ķert, ķīmija, ķirurgs, rūķis, pūķis, kaķītis

90. Klausies un atkārto! Pievērs uzmanību *n* un *ņ* atšķirīgajai izrunai!

n – nav, nauda, nakts, nagla, nikns, Anna, suns, zina
ņ – ņau, ņaudēt, ņemt, saņemt, viņi, viņām, suņi, ziņa

91. Klausies un atkārto!

ņķ – riņķis, sliņķis, leņķis, baņķieris
ņģ – ziņģe, reņģe, eņģes
ln – vilnis, alnis
ļņ – vilņi, alņi
ļķ – peļķe

92. Klausies un atkārto vārdus ar līdzskani č!

čukstēt, čaukstēt, čivināt
čap, čap, večiņa čāpo
četrpadsmit čiekuri
četrdesmit četras čupas
čiep, čiep, cālīši

93. uzdevums. Klausies un svītriņu vietā raksti līdzskani č vai ķ!

_etri ka_i _er _iekuru.

Vecais za_is _āpo uz _iekurkalnu.

Pū_is dzīvo _īnā.

94. Klausies un atkārto! Pievērs uzmanību līdzskaņu ģ un ķ izrunai!

ģe – ģē – ģi – ģī – ģa – ģā – ģo [jɔ] – ģo [jɔ:] – ģu – ģū

ķe – ķē – ķi – ķī – ķa – ķā – ķo [cɔ] – ķo [cɔ:] – ķu – ķū

ģērbt – ķert Jurgis – gurķis reņģe – riņķis

ģipsis – ķiploks Bergi – mērķis kliņģeris – sliņķis

zāģis – zaķis

apķēra – apģērba

95. Klausies un svītriņu vietā raksti līdzskani ķ vai ģ!

_irts mācās _īmiju.

Mar_ers dzīvo _īpsalā.

Diri_ents diri_ē.

Jur_is studē _eogrāfiju.

Ka_is _er za_i.

Dārzā aug _irbis, gur_i un _iploki.

Ievēro!

Līdzskaņi vārda beigās saglabā balsīgumu.

96. Klausies un atkārto! Pievērs uzmanību līdzskaņa izrunai vārda beigās!

grab, klab, dzied, zied, ēd, gruzd, dod, maz, bez, griež, spiež, sedz, redz, daudz, audz

97. Klausies un atkārto! Pievērs uzmanību līdzskaņa *r* izrunai!

re, ripa

re, ripa ripo

re, ripa ripo ārā

re, ripa ripo ārā ar

re, ripa ripo ārā ar spar

Ievēro!

Līdzskaņi *t* un *d* patskaņu *i*, *ī*, *e*, *ē* priekšā netiek mīkstināti.

98. Klausies un atkārto!

teātris	direktors
tīrība	divi
tētis	diena
telefons	Dimitrijs
Sintija	demokrātija

Ievēro!

Līdzskani *n* līdzskaņu *k*, *g* priekšā tiek izrunāts, mēles pakaļējo daļu piekļaujot mīkstajām aukslējām.

99. Klausies, kā izrunā *nk* un *ng*, un atkārto!

[ŋg] – bangas, runga, Anglija, Inga, bingo, linga, flamingo

[ŋk] – banka, kungs [kuŋks], slinks, minka

100. Lasi, klausies un atkārto! 🗺️

„Agrāk Dundagā dzīvojuši bargi kungi,” stāsta Inga.

„Rankā un Ungurmuižā bijuši tādi paši, it īpaši kāds barons fon Penke,” piebilst lielākā māsa Danga. Tad, bungas rībinādams, istabā ieskrien mazais Janka, ieogrūž Ingai dunku sānos un stingri teic: „Inga, kur ir mans suņuks Pinka?”

Ievēro!

Burtu savienojumi *dz*, *dž* apzīmē vienu skaņu, piemēram, *dziedāt*, *dadzis*, *džems*, *dadži*.

101. Klausies un atkārto! 🗺️

dzimt, dzīve, dziedāt, dziesma, dzirde, dzeja, dzejnieks, dzenis, kundze, dadzis, drudzis, draudzība, draudzēties, valdzināt, vienaldzība, tirdzniecība, dziedzeri, dzintars, Dzintari, Dzintra, Didzis

102. Klausies un atkārto! 🗺️

džems, džezs, džins, džinsi, džemperis, džinkstēt, džentlmenis, džungļi, dadži, mudžēt, pidžama, budžets, koledža, lodžija, menedžeris, audžuģimene, Džons, Džims, Džuljeta, Džūkste

103. Lasi!

Dzīvo dzīvē dzīvu dzīvi, dzīvam dzīvē dzīva dzīve!

Dziļi dzelmē dzīvo daudz jūras dzeloņgalvju.

Dzērvēs dzīvo dzērveņu purvā.

Didzim māte dzimšanas dienā uzdāvināja dzeltenu džemperī.

104. Raksti vārdus daudzskaitļa locījumā! Izlasi uzrakstīto!

pusaudzis		pusaudži		palodze		palodžu
pīlādzis				spuldze		
vadzis				kundze	daudz	
dadzis	divi			radze		
Didzis				kaudze		
degunradzis				spurdze		

105. Ieraksti izlaisto vārdu! Vēro, kāda nozīme ir vārdu pareizrakstībai!

termins – termiņš, biezi – bieži, meli – meļi, dēli – dēļi, gala – gaļa

Viņi pabeidza darbu pirms _____. Tas ir matemātikas _____.

Meitenei ir gari un _____ mati. Klubā _____ notiek koncerti.

Šie cilvēki daudz melo – viņi ir _____. _____ drīz tiek atklāti.

Mājas remontam vajadzīgi _____. Varbūt _____ var tev palīdzēt.

Man veikalā jānopērk _____. Drīz skolēniem būs jākārtos _____ pārbaudījumi.

Līdzskaņi *k, p, t, ķ, c, č, s, š* starp īsu uzsvērtu un īsu neuzsvērtu patskani tiek pagarināti.

106. Klausies, kā izrunā līdzskani *k*, un atkārti!

[k:] vai [k'] – aka, saka, paka, taka

[k] – akā, sāka, pakai, takām

107. Klausies, kā izrunā līdzskani *t*, un atkārto!

[t:] vai [t̥] – rati, Vita, Rita, mute, mati, Atis

[t] – ratos, Vitai, Ritai, mutēm, matos, Atī

108. Klausies, kā izrunā līdzskani *k, č, š*, un atkārto!

[c:] vai [c̥] – zaķis, kaķis, puķe

[c] – zaķim, kaķim, puķei, āķis, ķert

[tʃ:] vai [tʃ̥] – veči, buča, mača, čučī

[tʃ] – večiem, bučām, lāča, līča

[ʃ:] vai [ʃ̥] – aši, paši, laši, sveša, duša

[ʃ] – kāši, pašiem, lašiem, augša, droša, dūša

Ievēro!

Latviešu valodā vārdu sākumā iespējami gan divu, gan trīs līdzskaņu savienojumi, piemēram, *sk-* (*skola, skatīties*), *šķ-* (*šķīvis, šķirt*), *skr-* (*skriet, skrējiens*).

109. Lasi vārdus!

skatīties, skats, skumt – skriet, skraidīt, skrūvēt; skvērs

stāstīt, stāvēt, stāvs – strēbt, strādāt, strādnieks

spoks, spēks, spēlēt – sprāgt, sprukt, spridzināt; spļaut; splīns

Atslēgas (56. –63. lpp.)

81.

Kārlis kāpj kokā. Gusts guļ zem koka. Kas bēg no vilka? Kur ir glāze?
Klasē grīda un griesti ir gaišā krāsā.

85.

Muti ciet! Vai māki siet mezglu? Preces cena. Sena dziesma jaunās
skaņās. Apliec šalli! Kas aplies puķes?

93.

Četri kaķi ķer čiekuru. Vecais zaķis čāpo uz Čiekurkalnu. Pūķis dzīvo
Ķīnā.

95.

Ģirts mācās ķīmiju. Marģers dzīvo Ķīpsalā. Diriģents diriģē. Jurgis studē
ģeogrāfiju. Kaķis ķer zaķi. Dārzā aug ķirbis, gurķi un ķiploki.

104.

pusaudži, pīlādži, vadži, Didži, degunradži; palodžu, spuldžu, kundžu,
radžu, kaudžu, spurdžu

105.

Viņi pabeidza darbu pirms termiņa. Tas ir matemātikas termins.

Meitenei ir gari un biezi mati. Klubā bieži notiek koncerti.

Šie cilvēki daudz melo – viņi ir meļi. Meli drīz tiek atklāti.

Mājas remontam vajadzīgi dēļi. Varbūt dēļi var tev palīdzēt.

Man veikalā jānopērk gaļa. Drīz skolēniem būs jākārtos gala pārbaudījumi.

2. Skaņu pārmaiņas

2.1. Asimilācija

Ievēro!

Latviešu valodā, izrunājot vārdos divus blakus esošus līdzskaņus, no kuriem viens ir balsīgs, bet otrs nebalsīgs, notiek asimilācija. Nākamais līdzskanis ietekmē iepriekšējo.

Balsīgo līdzskaņu *b, d, g, ģ, z, ž, dz, dž* priekšā

$p > b$	$k > g$	$s > z$	$c > dz$
$t > d$	$ķ > ģ$	$š > ž$	$č > dž$

Nebalsīgo līdzskaņu *p, t, k, ķ, s, š, c, č* priekšā

$b > p$	$g > ķ$	$z > s$	$dz > c$
$d > t$	$ģ > ķ$	$ž > š$	$dž > č$

110. Klausies un atkārto! Vēro, kā izceltie līdzskaņi maina savu balsīgumu! 🗨️

ap g āzt [abga:st]	at d ot	pie d esmit	paš d arbība
kā p dams	at b ilde	ač g ārni	treš d iena
ap ž ilbt	brauk d ams	kus d ams	apakš b ikses
ap d ziedāt	nā k dams	nes d ams	

111. Klausies un atkārto! Vēro, kā izceltie līdzskaņi maina savu balsīgumu! 🗨️

dar b s	aug s	gā z t	daud d zskaitlis
lab s	aug t	uztrauk t ies	daud d zstāvu

112. Klausies un atkārto! Vēro, kā izceltie līdzskaņi maina savu balsīgumu! 🏠

Mans draugs klupdams krizdams aizskrēja prom.

Trešdien, nākdams no darba, nopirku piecdesmit šokolādes.

Pusdienās es ēdu kartupeļus, biezpienu un siļķi.

Atbilde man vēl nav zināma.

113. Klausies un ieraksti atbilstošo līdzskaņa burtu: *b* vai *p*! Izlasi teikumus! 🏠 🖨

Tas ir la_s dar_s. Dar_ā vienmēr ir jāstrādā la_i. A_domā la_i, pirms ķeries pie dar_a!

Rai_s kā dzeņa vēders.

Kad klasē ienāca skolotājs La_sa, visi a_klusa.

114. Klausies, salīdzini un atkārto! Vēro, kā izceltie līdzskaņi maina savu balsīgumu! 🏠

puse + diena = pusdiena [puzdiena]

trešā + diena = trešdiena [trezdiena]

trīs + desmit(i) = trīsdesmit [triʎ:zdesmit]

pieci + desmit(i) = piecdesmit [piedzdesmit]

seši + desmit(i) = sešdesmit [sezdesmit]

115. Klausies un lasi tekstu! 🏠

Reiz satikās Uzpuņnis ar Uzpirksteni.

– Ļoti gribas uzpuņnoties, – teica Uzpuņnis, – bet nav neviena puņa.

Viņu bija suns nometis, jo suns bija nolēmis kuram katram vairs nekost, un tad jau Uzpuņnis tam vairs nebija vajadzīgs. Uzpuņnis bija mēģinājis uzbāzties zābaka puņņā, bet zābaks to bija nogrūdis nost. Viņam uzpuņnis

neesot vajadzīgs – lai netraucējot! Uzpuņķis tagad staigāja pa pasauli nepieņemts un meklēja puņķi.

(I. Ziedonis)

Ievēro!

Savstarpēji ietekmējas arī līdzskaņu savienojumi vārda beigās:

$\check{z}s > \check{s}s > \check{s}$ — *mežs* [mefˈ];

$\check{s}s > \check{s}$ — *košs* [muoʃˈ];

$zs > s$ — *mazs* [masˈ].

Līdzīgas pārmaiņas vērojamas arī priedēkļa *iz-*, *uz-*, *aiz-* un saknes sadūrā – pārmaiņu laikā veidojas viens garš līdzskanis:

$zs > ss$ — *izskats* [is:kats], *uzskats* [us:kats];

$z\check{s} > \check{s}\check{s}$ — *izšaut* [iʃ:aut], *uzšūt* [uʃ:u:t];

$z\check{z} > \check{z}\check{z}$ — *izžūt* [iʒ:u:t], *aizžņaukt* [aiʒ:ɲaukt].

116. Lasi!

mežs [mefˈ]	mazs [masˈ]	izskats [is:kats]
spožs [spuoʃˈ]	bērzs [bærsˈ]	izskrējis [is:kre:jis]
možs [muoʃˈ]	dārzs [da:rsˈ]	aizskriet [ais:kriet]
mūžs [mu:ʃˈ]	džezs [dʒesˈ]	uzskats [us:kats]
gaišs [gaiʃˈ]	dzelzs [dʒelsˈ]	
tumšs [tumʃˈ]	biezs [biesˈ]	
košs [kuoʃˈ]		
īpašs [i:paʃˈ]		
tukšs [tukʃˈ]		
mirdzošs [mirdzuoʃˈ]		

117. Klausies un atkārto! 🗣️

zs > ss	žs > š
mazs	dažs
dārzs	mežs
biezs	biežs
bērzs	možs
dzelzs	mūžs
grozs	oranžs
pareizs	spožs
nepareizs	

Pārveido daudzskaitlī! Pārbaudi, kurš līdzskanis ir pirms galotnes, piemēram,
mazs – mazi, dažs – daži.

118. Klausies un ieraksti izlaisto burtu z vai ž! 🏠 📖

Aiz upes ir bie_s me_s.

Ir nodzīvots garš mū_s.

Vecmāmiņas dār_s ir ma_s.

Man rokās ir oran_s apelsīns.

Viņš mūsu mājās ir bie_s viesis.

Vai tas ir parei_s vai neparei_s risinājums?

119. Svītriņu vietā ieraksti vajadzīgo līdzskani! 📖

p vai b	k vai g
la_s dar_s	balts zir_s
liels ro_s	sma_s darbs
rai_s lakats	pilns ma_s
slī_s plaukts	lī_s ko_s

| svai_s gaiss

120. Svītriņu vietā ieraksti vajadzīgo līdzskani!

s vai z	š vai ž
balts bēr_s	gai_s dzīvoklis
sau_s zars	tum_s me_s
ma_s bērns	spo_s mēness
bie_s kažoks	sve_s cilvēks
pilns mai_s	ko_s apģērbs

121. Klausies un atkārto vārdus! 🏠

zs > ss	zš > šš	zž > žž
aizsaukt	uzšķirt	izžūt
izstāde	izšķīst	aizžņaugt
uzskats	izšaut	izžāvēt

Ievēro!

Ja vārdu beigās vienā zīlē ir **t** un **s** vai **d** un **s**, tos parasti izrunā kā līdzskani **c**, piemēram,

ts > c – pats;

ds > c – kāds.

Vārdu vidū līdzskaņu savienojumu **ts** vai **ds** neizrunā kā līdzskani **c**, piemēram, *atslēga, atsēsties, pretspēks.*

122. Klausies un atkārto! Atceries: vārda beigās **ts > c**, **ds > c**! 🏠

pats, cits, mats, rats, lifts, valsts, vads, gads, kāds, vārds, veids, ievads, gods, grāds, bads, cimds, citāds, dažāds, galds, zods, Edvards, Gusts, skaists, Alfrēds, akords, Armands, vads, dzīvesveids, fonds, iespaids

123. Klausies un atkārto! Atceries: vārda vidū *ts*, *ds* nepārveidojas par līdzskani *c*!

atskriet, atsiet, atslēgt, atslēga, atstarpe, atspere, atspulgs, pretspēks, pretstats, gadsimts, gadskaitlis, patskanis

124. Klausies un ieraksti izlaisto burtu *t* vai *d*!

Edvar_s – kā_s skaiss_s vārds! Man labāk patīk citi vīriešu vārdi – Gus_s, Arman_s, Alfrē_s.

Kas tev zvanīja? Vai tas bija Normun_s? – Nē, tas bija kā_s ci_s.

Kā_s rīt būs laiks? – Rīt būs auks_s.

Diktā_s bija ļoti grū_s.

Kad es biju mazs, es gribēju būt slavens sportis_s – basketbols_s vai volejbols_s.

– Es gan vienmēr gribēju būt juris_s.

125. Klausies un ieraksti *-ts* vai *-ds*!

Ir agrs un auks__ ziemas rī__. Viss ir bal__: zeme balta, ceļš bal__, māju jumti balti, mežs bal__. Kā__ nāk pa meža taku. Tas ir pa__ saimnieks. Viņa vār__ ir Jānis.

Ievēro!

Nedaudzos latviešu valodas vārdos – galvenokārt salikteņos un ar piedēkli *at-* atvasinātos vārdos – balsīgā līdzskaņa **d** priekšā zūd nebalsīgais līdzskanis **t**, piemēram, *svētdiena* [sve:diēna], *atdot* [aduot] (arī [aduot]).

Līdzskaņa **t** zudums var izraisīt arī citas skaņu pārmaiņas vārdā, piemēram, vārdā *sestdiena*, zūdot līdzskanīm **t**, līdzskanis **s** nonāk balsīgā **d** priekšā un arī kļūst balsīgs: [sezdiēna].

126. Klausies un atkārto vārdus! 🗨️

ceturtdiena, piektdiena, sestdiena, svētdiena, rītdiena, simtdaļa;
atdot, atdeve, atdusa, atdusēties, atdarīt, atdarināt, atdarinājums

Ievēro gadījumus, kad **nav asimilācijas** patskaņu un divskaņu izrunā!

127. Klausies un atkārto! 🗨️

ne-ēd, **ne**-ap-ru-nā, **pa**-ēst, **pie**-augt, **pa**-aug-ties, **pie**-ēs-ties, **sa**-irt, **ie**-ēja,
sa-ēst, **ie**-iet, **sa**-il-go-ties

Ievēro, ka latviešu valodā piedēkļi *ap-*, *at-*, *iz-*, *uz-*, *bez-*, *pret-* mainās tikai izrunā, nevis rakstībā!

128. Klausies vārdus un ieraksti izlaistos burtus! 🗨️ 📝

u ____ āpt	a ____ ot
be ____ irdīgs	a ____ lēga
u ____ avēties	u ____ kats
i ____ kats	a ____ āde

a____īme a____ilde
pre____arbība a____rīnot
i____tāde i____liegt

129. Lasi mīklas un pasvītro vārdus, kuru izruna atšķiras no rakstības! Atmini mīklas!

Divas māsiņas abpus kalna.
Mazs, mazs ezeriņš, visapkārt zvejnieciņi.
Stāvu gaisā izšāvās balts gaismas stabs.
Mazs, mazs sunītis, cieti, cieti kož.
Vakarā nomirst, rītā atdzīvojas.
Mute ir, zobu nav.

130. Klausies un raksti svītriņu vietā vajadzīgos burtus!

Kāda ābele, tā__ābols.
Kā vē__skrien, kā mie__a__duras.
Kas otram bedri rok, pa__iekrīt.
Dar__dara darītāju.
Cilvēka mū__ir rai__kā dzeņa vēders.
Ēd ko ē__dams, neapēd godu!
Stā__kā sta__s.
Runāšana sudra__s, klusēšana zel__.

131. Uzmanīgi lasi tekstu un ieraksti svītriņu vietā vajadzīgos līdzskaņu burtus!

U__krita snie__s

Nodrebēja bēr__s un pat lepnā priede. U__sitis melnā mēteļa apkakli, dzenis savā la__sirdībā rausās au__šup priedē pavaicāt, kādēļ tā dreb.

Vē_š bija i_kropļojis tās i_skatu – nolauzis vienu zaru. Sāpēja tā,
ka sāpes a_balsojās arī lepnā koka sirdī.

Dzenis i_stiepa savu garo knābi un klusi piekļauvēja. Viņš ilgi
runāja ar priedi. Dzenis bija tik saudzī_s, mierī_s un draudzī_s, ka pat
ziemas aukstumā priedei brūce sadzija.

Koks atkal lepmi i_slēja galotni. Bet dzenis brida tālāk pa
ai_snigušajām meža takām.

(Pēc S. Kaldupes)

Atslēgas (68. –74. lpp.)

113.

Tas ir labs darbs. Darbā vienmēr ir jāstrādā labi. Apdomā labi, pirms
ķeres pie darba!

Raibs kā dzeņa vēders.

Kad klasē ienāca skolotājs Lapsa, visi apklusa.

118.

Aiz upes ir biezs mežs.

Ir nodzīvots garš mūžs.

Vecmāmiņas dārzs ir mazs.

Man rokās ir oranžs apelsīns.

Viņš mūsu mājās ir biežs viesis.

Vai tas ir pareizs vai nepareizs risinājums?

119.

balts bērzs, sauṣs zars, mazs bērns, biezs kažoks, pilns maiss; gaiṣs
dzīvoklis, tumṣs mežs, spoṣs mēness, sveṣs cilvēks, koṣs apḡērbs

124.

Edvards – kāds skaists vārds! Man labāk patīk citi vīriešu vārdi: Gusts, Armands, Alfrēds.

Kas tev zvanīja? Vai tas bija Normunds? – Nē, tas bija kāds cits.

Kāds rīt būs laiks? – Rīt būs auksts.

Diktāts bija ļoti grūts.

Kad es biju mazs, es gribēju būt slavens sportists – basketbolists vai volejbolists.

– Es gan vienmēr gribēju būt jurists.

125.

Ir agrs un auksts ziemas rīts. Viss ir balts: zeme balta, ceļš balts, māju jumti balti, mežs balts. Kāds nāk pa meža taku. Tas ir pats saimnieks. Viņa vārds ir Jānis.

128.

uzkāpt, atdot, bezsirdīgs, atslēga, uzkavēties, uzskats, izskats, apgāde, atzīme, atbilde, pretdarbība, apbrīnot, izstāde, izkliegt

129.

Divas māsiņas abpus kalna. (*Acis.*)

Mazs, mazs ezeriņš, visapkārt zvejniecīni. (*Aka*)

Stāvu gaisā izšāvās balts gaismas stabs. (*Dūmi*)

Mazs, mazs sunītis, cieti, cieti kož. (*Skudra*)

Vakarā nomirst, rītā atdzīvojas. (*Saule*)

Mute ir, zobu nav. (*Krāsns*)

130.

Kāda ābele, tāds ābols.

Kā vējš skrien, kā mietsš atduras.

Kas otram bedri rok, pats iekrīt.

Darbs dara darītāju.

Cilvēka mūžs ir raibs kā dzeņa vēders.

Ēd ko ēzdams, neapēd godu!

Stāv kā stābs.

Runāšana sudrabs, klusēšana zelts.

131.

Uzkrita sniegs

Nodrebēja bērzs un pat lepnā priede.

Uzsitis melnā mēteļa apkakli, dzenis savā labsirdībā rausās
augšup priedē pavaicāt, kādēļ tā dreb.

Vējš bija izkropļojis tās izskatu — nolauzis vienu zaru. Sāpēja tā,
ka sāpes atbalsojās arī lepnā koka sirdī.

Dzenis izstiepa savu garo knābi un klusi pieklausvēja. Viņš ilgi
runāja ar priedi. Dzenis bija tik saudzīgs, mierīgs un draudzīgs, ka pat
ziemas aukstumā priedei brūce sadzija.

Koks atkal lepmi izslēja galotni. Bet dzenis brida tālāk pa
aizsnigušajām meža takām.

2.2. Līdzskaņa *j* noteiktā mija

Ievēro!

Līdzskaņa *j* noteiktā mija

Līdzskaņu *b, p, m, v* nepārveidojas [j] priekšā, bet pievieno sev *j*:

p – pj: *ziepes – ziepju*

b – bj: *urbis – urbja*

m – mj: *zeme – zemju*

v – vj: *kareivis – kareivja*

Mijas ietekmē saknes beigu līdzskanis pārveidojas:

t – š: *zutis – zuša, bite – bišu*

s – š: *lasis – laša, puse – pušu*

d – ž: *briedis – brieža, priede – priežu*

z – ž: *vēzis – vēža, roze – rožu*

n – ņ: *zirnis – zirņa, sēne – sēņu*

l – ļ: *sīlis – sīļa, sile – siļu*

c – č: *lācis – lāča, pūce – pūču*

dz – dž: *dadzis – dadža, radze – radžu*

k – c: *liekt – liecu, saukt – saucu*

g – dz: *lūgt – lūdzu, kliegt – kļedzu*

Līdzskaņa *j* ietekmē notiek arī līdzskaņu grupu mija:

sl – šļ: *kāpslis – kāpšļa*

zl – žļ: *zizlis – zižļa*

ln – ļņ: *cilnis – ciļņa*

sn – šņ: *atkusnis – atkušņa*

zn – žņ: *zvaigzne – zvaigžņu*

kst – kš: *pāksts – pākšu*

Ievēro!

Līdzskaņa [j] mijas gadījumi ir sastopami

- II deklinācijas lietvārdu vienskaitļa ģenitīvā un visos daudzskaitļa locījumos, piemēram, *zutis* — *zuša*;
- V un VI deklinācijas lietvārdu daudzskaitļa ģenitīvā, piemēram, *lode* — *ložu*, *sirds* — *siržu*;
- dažām I konjugācijas darbības v. īstenības izteiksmes vienkāršās tagadnes un no tagadnes celma veidotajās formās, piemēram, *saukt* — *saucu*, *ciest* — *ciešu*;
- dažiem III konjugācijas darbības vārdiem īstenības izteiksmes vienkāršajā tagadnē, piemēram, *gulēt* — *guļu*, *sēdēt* — *sēžu*.

Līdzskaņa [j] noteiktā mija nenotiek

- dažos II deklinācijas lietvārdos, piemēram, *kaķis* — *kaķa*, *akmens* — *akmens*, *ūdens* — *ūdens*, *Sluckis* — *Slucka*, *viesis* — *viesa*, *Atis* — *Ata*, *Uldis* — *Ulda*, *Valdis* — *Valda*;
- dažos V deklinācijas lietvārdos, piemēram, *aste* — *astu*, *kaste* — *kastu*, *pase* — *pasu*;
- mijas nav arī vairākos VI deklinācijas lietvārdos: *acs* — *acu*, *auss* — *ausu*, *zoss* — *zosu*, *Cēsis* — *Cēsu*, *vēstis* — *vēstu*;
- I konjugācijas darbības vārdiem pavēles izteiksmes daudzskaitļa 2. personā, tāpēc līdzskanis pavēles izteiksmes daudzskaitļa 2. personā vienmēr ir tāds pats kā vienskaitļa 2. personā, piemēram,
tu glāb — *jūs glābiet*,
tu kop — *jūs kopiet*,
tu lem — *jūs lemiet*.

132. Raksti vārdus vienskaitļa ģenitīvā! Atceries: ne visos vārdos notiek līdzskaņa *j* noteiktā mija!

KAS?	KĀ?
akmens	
suns	
Vilnis	
lācis	
Atis	
papēdis	
dadzis	
kartupelis	
zaglis	
brālis	

133. Raksti darbības vārdus atbilstošā formā! Atceries: šajos vārdos notiek līdzskaņu mija!

Jānis _____(nogērbt) mēteli un noņem cepuri, un ienāk istabā. Tur jau _____(sēdēt) daži cilvēki. Viņi _____(spriest) par gaidāmo tikšanos. Fonā klusi _____(dūkt) ventilators. Istabas vidū zem galda _____(gulēt) suns. Kad Jānis ienāk istabā, suns _____(pacelt) galvu un klusi _____(rūkt).

134. Atbilde uz jautājumiem! Raksti vārdus atbilstošā daudzskaitļa locījumā!

Ko tu dzirdi? – trokšņus (troksnis).

Ko sportisti pārvarēja? – _____ (šķērslis).

Kam garšo medus? – _____ (lācis).

Kas rok alas? – _____ (kurmis).
 Ko noķēra policisti? – _____ (zaglis).
 Vai tev ir brālis? – Man ir divi _____ (brālis).
 Kas tev vislabāk garšo? – _____ (sēne) mērce.
 Ko māte nopirka tirgū? – _____ un _____ (auglis, dārzeņi).

135. Lasi teikumus un pasvītrotos vārdus, kuros izruna atšķiras no rakstījuma!

Ir skaists vasaras rīts. Tālumā kā biezs mūris plešas mežs. Tā priekšā ir klajš lauks. Kļūst karsts. Tuvojas negaiss. Atbraucēji steidzas istabā.

136. Lasi vārdus un nosaki, kurš vārds rindā neiederas!

atbilde, <i>atkārtot</i> , atgūt, atbraukt, atdot, apdziedāt
loks, logs, diegs, miegs, sniegs
pirmdiena, ceturtdiena, svētdiena, sestdiena
dzejnieks, dzeja, zvejnieks, lejkanna
Daugavpils, tavs, sava, nav, jelgavnieks, daugavpilietis
kāds, pats, vārds, vecs, balts, punkts, zieds

137. Klausies un svītriņu vietā raksti atbilstošos burtus!

nejau__ gadījums,
 tum__ mežs,
 dziļ__ miegs,
 ma__ zēns,
 klu__ rīts,

spo__ zibens,
ko__ lakats,
bie__ džemperis,
tuk__ trauks,
strauj_ ūdens,
vē__ vakars,
slapj_ dvielis,
sau__ koks

138. Pārveido vārdus! Lasi uzrakstīto!

Kam?	Kas?
tumšam mežam	<i>tumšs mežs</i>
dižam mūžam	
spožam un gaišam	
skrejošam zirgam	
baltam bērnam	
drošam autobusam	
svešam tēvam	

Atslēgas (80. –83. lpp.)

132.

akmens, suņa, Viļņa, lāča, Ata, papēža, dadža, kartupeļa, zagļa, brāļa

133.

Jānis noģērbj mēteli un noņem cepuri, un ienāk istabā (noģērbt). Tur jau sēž daži cilvēki (sēdēt). Viņi spriež par gaidāmo tikšanos (spriest). Fonā klusi dūc ventilators (dūkt). Istabas vidū zem galda gul suns (gulēt). Kad Jānis ienāk istabā, suns paceļ galvu un klusi rūc (pacelt, rūkt).

134.

trokšņus, šķēršļus, lāčiem, kurmji, zagļus, brāļi, sēņu mērce, augļus un dārzenus

135.

Ir skaists vasaras rīts. Tālumā kā biezs mūris plešas mežs. Tā priekšā ir klajš lauks. Kļūst karsts. Tuvojas negaiss. Atbraucēji steidzas istabā.

136.

atbilde, atkārtot, atgūt, atbraukt, atdot,
apdziedāt

Nenotiek asimilācija
balsīguma ziņā

loks, logs, diegs, miegs, sniegs

Nenotiek asimilācija
balsīguma ziņā

<u>p</u> irmdiena, ceturtdiena, svētdiena, sestdiena	Citos vārdos zūd līdzskanis t.
dzejnieks, <u>d</u> zeja, zvejnieks, lejkanna	Nenotiek vokalizācija
Daugavpils, tavs, <u>s</u> ava, nav, jelgavnieks, daugavpīlētis	Nenotiek vokalizācija
kāds, pats, vārds, <u>v</u> ecs, balts, punkts, zieds	Vārda beigās tiek izrunāts cs, nav tikai c

137.

nejaušs gadījums, tumšs mežs, dziļš miegs, mazs zēns, kluss rīts, spožs zibens, košs lakats, biezs džemperis, tukšs trauks, straujš ūdens, vēss vakars, slapjš dvielis, sauss koks

138.

tumšs mežs, dižs mūžs, spožs un gaišs, skrejošs zirgs, balts bērzs, drošs autobuss, svešs tēvs

3. Vārda uzsvars

Ievēro!

Vārda uzsvars ir vienas zilbes izcēlums – tās spēcīgāka, skaļāka izruna vairākzilbju/vairākzilbīgā vārdā.

Latviešu valodā galvenais uzsvars parasti ir vārda pirmajā zilbē, piemēram,
•*māte*, •*latviešu* •*valoda*, •*Latvija*.

Vārdu lokot, uzsvara vieta nemainās, piemēram,
•*meitene*, •*meitenes*, •*meitenei*, •*meiteni*, •*meitenē*.

139. Klausies un atkārto! Ievēro: uzsvērtā zilbe vārdā ir izcelta! 🏠

debesis, **mā**ja, **pa**saka, **la**bākais, **sa**vāds, **pi**emērs, **ru**nāt, **da**rīt, **ra**dīt,
pusdienas, **bēr**nodārzs, **va**dītājs

Ievēro!

Arī svešvārdos parasti uzsvērtā ir pirmā zilbe, piemēram, *fizika*, *eksāmens*,
mehānisms.

140. Klausies un atkārto! Ievēro: uzsvērtā zilbe vārdā ir izcelta! 🏠

re ģistrācija	a kadēmija	o limpiāde	k olekcionārs
in formācija	d emokrātija	a dvokāts	b ibliotekārs
ko nstitūcija	m atemātika	a ktivitāte	s anitārs
ci vilizācija	i nformātika	i ndivīds	d emokrāts

Ievēro!

Garumzīme nenorāda, ka zilbe ir uzsvērtā. Gan uzsvērtā, gan neuzsvērtā zilbē patskanis var būt gan garš, gan īss.

Ievēro!

Dažos latviskas cilmes vārdos uzsvērtā ir kāda cita zilbe:

- pieklājības vārdi, piemēram, *lab•rīt!*, *lab•dien!*, *lab•vakar!*, *pal•dies!*
- īpašības vārdu un apstākļa vārdu vispārākajā pakāpē ar *vis-*, piemēram, *vis•labākais*, *vis•skaistākais*, *vis•aukstāk*, *vis•mazāk*;
- daži vārdi ar *pus-*, piemēram, *pus•viens*, *pus•divi*, *pus•pieci*, *pus•otrs*;
- vietniekvārdi un apstākļa vārdi ar *ne-* un *ik-* pirmajā daļā, piemēram, *ne•viens*, *ne•kas*, *ik•viens*, *ik•katrs*, *ne•kad*, *ik•reiz*;
- daži atsevišķi vārdi: *gan•drīz*, *vien•alga*, *nu•pat*, *pa•visam*, *ar•vien*, *pama•zītiņām*.

Ievēro!

Daļa svešvārdu un citvalodu īpašvārdu saglabā oriģinālvalodas uzsvaru, piemēram,

- *ka•kao*, *monpans•jē*, *be•zē*, *foa•jē*, *atel•jē*, *kara•tē*;
- *Di•mā*, *Na•taša*, *Dosto•jevskis*, *I•go*.

141. Klausies un pasvītro uzsvērtu zilbi! 🗨️ 🗨️

Tatjana, Nikolajs, Tolstojs, Jeseņins, Bokačo, Morozovs, kapučīno, martini, foajē, piano, maestro, ateljē, karatē

142. Klausies un pasvītro uzsvērtu zilbi!

celtnieks, cilvēks, gandrīz, ikviens, labvakar, maziņš, mazītiņš, nekur, pavisam, pusčetri, pusdienas, pusgatavs, vienalga, vienīgi, visjautrākais, vistālāk

143. Lasi vārdus! Nosaki uzsvērtu zilbi vārdā! Norādi, vai uzsvērtā zilbē ir garš vai īss patskanis!

Nr. p. k.	Vārdi	Garš patskanis uzsvērtā zilbē	Īss patskanis uzsvērtā zilbē
1.	māja	+	
2.	mazgāties		+
3.	zīmēt		
4.	ābols		
5.	vislabāk		
6.	nekāds		
7.	pilsēta		
8.	vectēvs		
9.	labrīt		
10.	istaba		

144. Lasi tekstu un pasvītro vārdus, kuros uzsvērtā otrā vai trešā zilbe!

Nekad neaizmirsīšu dienu, kas ir bijusi visskaistākā manā īsajā mūžā. Pamazītiņām es iemācījos no klavierēm izvilināt arvien skaistākas melodijas. Gar upmalu vismaz pusotra metra platā joslā auga neiedomājami smaržīgas kalnes un vīgriezes. Viens no visizcilākajiem

pasaules autoriem ir franču rakstnieks Viktors Igo. Es varbūt pārspīlēju, tomēr visvairāk man patīk lasīt vācu rakstnieku darbus.

145. Lasi vārdus un nosaki, kurš vārds rindā neiederas!

diena, labdien, labdienas

pusdienas, pusdesmit, pusotrs, pusdivpadsmit

klusām, klusītiņām, klusums

visčaklākais, vismazāk, visums, vislabāk

neviens, nekāds, nelaime, nekur, nekad

ateljē, foajē, maestro, video, karatē

Atslēgas (87.–89. lpp.)

141. -

Tatjana, Nikolajs, Tolstojs, Jeseņins, Bokačo, Moro^ozovs, kapučino, martini, foajē, piano, maestro, ateljē, karatē

142.

celtnieks, cilvēks, gandrīz, ikviens, labvakar, maziņš, mazītiņš, nekur, pavisam, pusčetri, pusdienas, pusgatavs, vienalga, vienīgi, visjautrākais, vistālāk

143.

Garš patskanis uzsvērtā zilbē: māja, zīmēt, ābols, nekāds, labrīt

Īss patskanis uzsvērtā zilbē: mazgāties, vislabāk, pilsēta, vectēvs, istaba

144.

Nekad neaizmirsīšu dienu, kas ir bijusi visskaistākā manā īsajā mūžā. Pamazītiņām es iemācījos no klavierēm izvilināt arvien skaistākas melodijas. Gar upmalu vismaz pusotra metra platā joslā auga neiedomājami smaržīgas kalmes un vīgriezes. Viens no visizcilākajiem pasaules autoriem ir franču rakstnieks Viktors Igo. Es varbūt pārspīlēju, tomēr visvairāk man patīk lasīt vācu rakstnieku darbus.

145.

diena, labdien, labdienas
pusdienas, pusdesmit, pusotrs,
pusdivpadsmit
klusām, klusītiņām, klusums
visčaklākais, vismazāk, visums, vislabāk
neviens, nekāds, nelaime, nekur, nekad
ateljē, foajē, maestro, video, karatē

4. Teikuma intonācija

Ievēro!

Teikums parasti tiek izrunāts ar noteiktu balss toņa augstumu, intensitāti un ilgumu. Jautājuma teikumam, stāstījuma teikumam, rosinājuma un izsaukuma teikumiem nav sava noteikta intonācijas kontūra, bet ir vērojamas zināmas tendences, piemēram,

- jautājuma teikumus parasti izrunā ar kāpjošu vai kāpjoši krītošu intonāciju

Vai tu lasi? Kur tu iesi? Viņš ir te?

- stāstījuma teikumiem ir raksturīga līdzena vai lejupslīdoša intonācija

Mēs iesim uz kino. Viņš ir te.

- pamudinājuma (rosinājuma, vēlējuma) teikumiem raksturīgs krītošs tonis

Nāc
iekšā!

Sveiks!

146. Lasi teikumus, mainot teikuma intonāciju atbilstoši teikuma beigu pieturzīmei!

Koris dzied skaistu dziesmu. Vai koris dzied? Koris dzied skaistu dziesmu?

Vai tava māsa mācās skolā? Tava māsa mācās skolā. Mācies!

147. Klausies un atkārto teikumus! Skaļā izrunā izcelto vārdu!

Mans brālis spēlē **futbolu**. Mans brālis **spēlē** futbolu. Mans **brālis** spēlē futbolu. **Mans** brālis spēlē futbolu.

Vai tavs brālis spēlē **futbolu**? Vai tavs brālis **spēlē** futbolu? Vai tavs **brālis** spēlē futbolu? Vai **tavs** brālis spēlē futbolu?

Ko spēlē tavs brālis? – Futbolu.

Kas spēlē futbolu? – Mans brālis.

Ko **dara** tavs brālis? – Spēlē futbolu.

Mans brālis spēlē **futbolu**! Arī **mans** brālis spēlē **futbolu**!

Vai tavs brālis spēlē futbolu? – Nē, viņš spēlē **basketbolu**.

148. Klausies teikumus un pasvītro uzsvērtos vārdus! Lasi teikumus!

Ko tu dari? Es lasu grāmatu. Es lasu skaistu grāmatu. Es pašlaik lasu grāmatu. Pašlaik es lasu grāmatu. Es grāmatu pašlaik lasu.

5. Zilbes intonācija

Ievēro!

Latviešu valodā, izrunājot garās zilbes, t. i., zilbes, kurās ir garš patskanis, divskanis vai īsa patskaņa savienojums ar *l, ļ, n, ņ, m, r*, var mainīties balss stiprums un augstums:

- ar stiepto intonāciju – zilbe tiek izrunāta gari un līdzīgi, piemēram, *māja, laime*;
- ar krītošo intonāciju – zilbi izrunājot, tonis ir krītošs: zilbes sākumu izrunā spēcīgāk, pēc tam balss spēks samazinās, piemēram, *mans, maize*;
- ar laužto intonāciju – zilbi izrunājot, dzirdams pārrāvums, piemēram, *zāles, vilnis*.

Latviešu valodas fonētikā stiepto intonāciju norāda ar tildi (~), laužto – ar jumtiņu (^), bet krītošo – ar gravi (`).

Mūsdienu latviešu normētajā valodā nostiprinās divu intonāciju sistēma: **stieptā intonācija** un **nestieptā intonācija**, kurā sakritusi sākotnējā laužtā un krītošā intonācija.

149. Klausies un atkārto vārdus! 🏠

Vārdi ar stiepto intonāciju:

burts, bumba, delna, laiva, teika, laiks, māte, grāmata, laime, jūra, birt, pilns, liepa.

Vārdi ar nestiepto intonāciju:

draugs, dārzs, balss, iela, braukt, gaiss, roka, cirst, spēks, diena; dēls, meita, zvaigzne, kāds, laužt, celt, zirgs, miers, jauns, mūžs.

150. Klausies! Lasi jautājumu un atbilde pilniem teikumiem!

Vai ziemā ir *augsts* [aũksts] vai *auksts* [aũksts] laiks?

Vai kleitai ir *vīle* [vīle] vai *vīle* [vīle]?

Vai jūrmalā ir liela *kāpa* [kāpa] vai *kāpa* [kâpa]?

Vai kalns ir stāvs [stāus] vai stāvs [stāus]?

Vai tu redzi mājas *stūri* [stūri] vai *stūri* [stūri]?

6. Diktāti

Diktāts Nr. 1.

V _____ a _____ priedes n _____,
Pie k _____ j _____ k _____ s _____,
P _____ t _____ t _____ sk _____ g _____ sniegt —
N _____ s _____ t _____ s _____, ne m _____ liekt.

Diktāts Nr. 2.

Labdarības biedrība pilsētā darbojās daudzus gadus. Tā kļuva pazīstama visā Latvijā,
jo tās koris Dziesmu svētkos Rīgā izpelnījās atzinību.

Diktāts Nr. 3.

Mēs bijām badā un bez ūdens. Mēs stundām ilgi maldījāmies mežā un mēģinājām
atrast ceļu uz mājām. Sāka pūst ledains vējš. Tas mūsu stāvokli vēl vairāk sarežģīja.
Pēkšņi atskanēja lokomotīves svilpe. Dzelzceļš tuvumā! Mēs bijām glābti!

Diktāts Nr. 4.

Nākamajā gadā viņi devās uz Vāciju. Berlīnē dzīvoja un strādāja slavenā režisora
radinieki. Ilgstošās sarunās tika savāktas liecības par svarīgiem kultūras dzīves
notikumiem Rīgā trīsdesmito gadu beigās.

Diktāts Nr. 5.

Nakts bija auksta. Gaiss svaigs, smaržīgs. Augstu debesīs slīd mirdzošs mēness. Kailiem kokiem ir īpašs skaistums. Eglišu dārzs labi aug. Spīd balts purva bērzs. Melna upīte izplūst starp koku saknēm. Vasarās gar upīti sakuplo augsts, biezs, ēnains vīgriežu mežs.

(Pēc A. Caunes)

Diktāts Nr. 6.

Latvija! Tavs vārds ir spožs un dārgs kā zelts. Visi mūsu darbi lai ir kā zelts. Lai tie ir nesavtīgi un kļūst tev par dārgu rotu.

(J. Jaunsudrabiņš)

Diktāts Nr. 7.

Kaķis mīl sildīties saulē. Saulīte silda mūs visus. Runcis tīra savu kažoku. Sunītis grauž kauliņu. Pīles un zosis mīl peldēt. Pēteris ir slinks un neuzmanīgs. Citi zēni mācās čakli. Visvaldis ir satīcīgs. Rita ir centīga. Slinkiem skolēniem nepatīk ne lasīt, ne rakstīt.

Diktāts Nr. 8.

Kafija

Mūsdienās kafija ir populārs dzēriens. Ir aprēķināts, ka pasaulē vidēji uz vienu cilvēku gadā patērē 1,3 kilogramus kafijas pupiņu. Eiropā kafiju pazīst un ciena kopš renesanses. Pirms tam kafiju dzēra galvenokārt arābi Tuvajos Austrumos. Tas bija dārgs dzēriens, bet tasi kafijas varēja nopirkt ielās. Kafiju pasniedza arī mošejās un pie ārsta, jo kafiju uzskatīja par brīnumzālēm.

(56 vārdi)

Diktāts Nr. 9.

Rudens zveja

Bija vēls rudens. Ezers jau bija viegli pārklāts ar plānu ledus kārtu. Makšķerniekam tomēr vēl bija cerība noķert kādu zivi. Loms nebija liels, un vīrs pagrieza laivu uz krastu. Ledus kavēja laivas kustību uz priekšu. Motors buksēja. Vīrs mēģināja ar airiem stumties uz priekšu, bet bija sacēlies vējš, kas salu vēl pastiprināja. Likās, ka ledus kārtā sabiezē. Ar pēdējiem spēkiem, no pārpūles nosvīdis makšķernieks krastā tika tikai dziļā tumsā. Pārguris, bet priecīgs, ka izdevies palikt dzīvam.

(76 vārdi)

Diktāts Nr. 10.

Senos laikos Indijā darbojās lieli budisma mācību centri. Tagad tos sauc par universitātēm. Šajos centros mācījās vairāk nekā desmit tūkstoši mācekļu. Centros bija bagātīgas bibliotēkas un mācības pasniedza dažādu tautību skolotāji. 12. gadsimta beigās iebrucēji daudzus no šiem centriem sagrāva un iznīcināja.

(42 vārdi)

Diktāts Nr. 11.

Istabā ienāca zēns. Viņa sejas āda bija ļoti gaiša, mati sprogaini un gandrīz balti, kājās bija grezni rotāti, ļoti lieli un pārāk gari zābaki. Viņš bija ģērbies kā pirāts. Zēna zilajās acīs atspoguļojās prieks par pārsteigumu, ko viņš redzēja savu vecāku sejās. Māte neteica ne vārda, tikai sarauca pieri, ieraudzījusi zēnam mugurā vienu no savām greznākajām blūzēm, kas bija savilkta kopā ar vectēva medību siksnu. Tēvs pirmajā mirklī aizturēja elpu, tad ļāva vaļu smiekliem un teica: „Hei, zābaki, kurp jūs to puiku nesat?”

(83 vārdi)

Diktāts Nr. 12.

Katrīnai pēc kāpšanas tronī pavērās plašs darbības lauks. Grūtības bija lielas un nopietnas: armija nesaņēma atalgojumu, jo valsts kase bija tukša un Krievijas finanšu stāvoklis bija dramatiski smags. Ierēdniecībā plauka izspiešana un kukuļņemšana. Taču Katrīna bija piesardzīga pret augsti stāvošiem ierēdņiem. Dažus viņa pārcēla darbā ārpus galvaspilsētas, bet vairāki augsti ierēdņi palika savā amatā. Tomēr viņu ietekme ievērojami samazinājās.

(59 vārdi)

Diktāts Nr. 13.

Darbs

Par darbu ir daudz parunu. Viena no tām saka, ka „darbs dara dzīvi saldu”. To var saprast dažādi – gan tā, ka darbs kā saprātīga un mērķtiecīga darbošanās piešķir dzīvei jēgu. Otrkārt, to var saprast arī tā, ka darbs ir pārticīgas, nodrošinātas dzīves pamatā. Darbojoties cilvēks gūst dzīves jēgu, materiālu nodrošinātību, un darbs dod gandarījumu, ko var saukt arī par dzīvesprieku. Ir dzirdētas arī citas parunas: „Meln darbs, balta maize”, „Darbs dara meistar”, „Darba vara dižu dara”. Šie izteicieni visi norāda uz pozitīvu darba vērtējumu. Taču ir arī cits teiciens: „Darbs nav zaķis, mežā neaizbēgs.” Tajā ieteikts nesteigties ar strādāšanu. Kā jūs saprotat šo domu?

(104 vārdi)

Diktāts Nr. 14.

Apmaksāts un neapmaksāts darbs

Rasma stāsta par savu dzīvi. Viņas stāstā atklājas darba pilna dzīve laukos daudzu gadu garumā. Pašlaik viņa strādā neoficiāli un kā bezdarbniece saņem pabalstu. Par savu nelegālo darbu viņa saņem algu „aplaksnē”. Kopā ar nelegālo algu un pabalstu

viņa var iztikēt. Kad viņai jautāju, vai oficiāli strādāt nebūtu labāk, viņa jautā man pretī: „Bet kā es iztiktu bez pabalsta?” Otrs Rasma darbs ir neapmaksātais darbs, ko viņa veic mājās un lielajā piemājas dārzā. Tas Rasmai ļauj nodrošināt lielu daļu dzīvei nepieciešamās pārtikas un apgādāt ar šo pārtiku arī savu pieaugušo meitu un mazbērnus.

(93 vārdi)

Diktāts Nr. 15.

Biju saaukstējies. Sāpēja galva un kakls, bija paaugstināta temperatūra. Jutos pavisam slikti. Izsaucu ārstu mājās. Ārste izmeklēja mani, konstatēja, ka sākusies angīna, un izrakstīja zāles. Starp zāļu receptēm bija palikusi viena tukša receptu veidlapa. Vēlāk, kad jau biju izvesēlojusies, starp citiem papīriem atradu šo veidlapu, tikai tagad tā bija aizpildīta. Pacienta vārds un vecums bija mans. Bet izrakstīta bija šāda ārstēšana:

„Priekš citiem darbodamies, attīsti
Pats savus spēkus negurstošā karā,
Un mūžīgs darbalauks būs tavā varā,
Un mūžam jaunots spēks, un ieroči.”
Ārsta paraksts bija Rainis.

(86 vārdi)

Diktāts Nr. 16.

Dusmas

Visi zina, ka dusmoties ir veselībai kaitīgi. Dusmas cilvēku padara īgnu un nelaipnu. Īgns cilvēks ir neapmierināts ar sevi un visu pasauli. Viņš cieš pats un liek ciest arī citiem. Taču īgnums nepalīdz nevienam padarīt pasauli labāku. Nikni cilvēki izplata sev apkārt vienīgi neapmierinātību. Īgnus cilvēkus var viegli saskatīt, jo viņi gandrīz nekad nespēj laipni pasmaidīt. Viņi runā negribīgi, zobus sakoduši. Acu skatiens viņiem ir nelaipns un izvairīgs. Ja darba pienākumu dēļ viņiem jāuzvedas pieklājīgi

un jāizsaka dažas laipnas frāzes, tas viņiem rada īpašas grūtības. Ir skaidrs, ka ilgstošas dusmas cilvēku padara neglītu, sabiedrībai nepievilcīgu. Kā lai atbrīvojas no nevajadzīgām dusmām?

(101 vārds)

Diktāts Nr. 17.

Ērgļi ir neliela pilsēta, kas atrodas Vidzemē. Tā novietota paugurainā apvidū netālu no Gaiziņa, kas ir augstākais „kalns” Latvijā. Norvēģi, šveicieši, čehi, moldāvi, skoti un citu kalnainu zemju iedzīvotāji Gaiziņu neuzskatītu par kalnu, bet latvieši ir ļoti lepni par savu Gaiziņu, kura augstums ir trīssimt desmit metru virs jūras līmeņa. Ērgļu apkārtnē ziemā ir vislabākās slēpošanas vietas. Vasarā tūristi apmeklē Rūdolfa Blaumaņa memoriālo muzeju un izbauda krāšņo dabas skaistumu.

(69 vārdi)

Atslēgas (96. lpp.)

Diktāts Nr. 1.

Vējš augstākās priedes nolauza,
Pie kāpām jūrmalā kas stāvēja,
Pēc tālēm tās skatieniem gribēja sniegt –
Ne slēpties tās spēja, ne muguru liekt.

7. Dzimtās valodas ietekme latviešu valodas skaņu apguvē

Valodai kā komunikācijas līdzeklim ir noteikts saturs un izpausmes forma. Apgūstot valodu, nepietiek ar leksikas un gramatikas apguvi, ir nepieciešamas arī zināšanas par valodas skaniskajām vienībām (fonēmām), to realizāciju noteiktā kontekstā (alofoniem) un vārdu fonētisko sastāvu (zilbes struktūru, fonēmu secību, vārda uzsvaru, zilbes intonācijām). Fonētiskie līdzekļi un likumi valodās ir atšķirīgi, tie rada katrai valodai raksturīgo skanējumu.

Katras valodas fonētiskās sistēmas pamatu veido atšķirīgs fonēmu skaits (vidēji pasaules valodās ir 40–50 fonēmu), zilbe, zilbes intonācija, vārda uzsvars un runas intonācija. Piemēram, latviešu valodai ir raksturīgs saistītais pirmās zilbes uzsvars, savukārt lietuviešu un krievu valodā uzsvara vieta ir mainīga. Apgūstot latviešu valodu, cittautieši (sevišķi krievu un lietuviešu studenti), maina uzsvara vietu vārdos, saistot to ar savu dzimto valodu, kurā ir brīvais vārda uzsvars, piemēram, vārdos, kurus latviešu valodā jāizrunā ar pirmās zilbes uzsvaru: *Sarajeva*, *Šopēns*, *Šumahers*, *Musorgskis*, *Karzajs*.

Fonētisko līdzekļu apguvi kopumā ietekmē dažādi lingvistiskie un ekstralingvistiskie faktori.

Slāvu valodas

(*krievu, baltkrievu, ukraiņu* u. c. valodas)

Daudziem latviešu valodas apguvējiem dzimtā valoda ir kāda no slāvu valodām, biežāk – krievu valoda. Šai runātāju grupai, apgūstot latviešu valodu, jāpievērš uzmanība šādām latviešu valodas fonētiskajām īpatnībām: 1) uzsvaram, 2) garajiem patskaņiem, 3) burtu un skaņu atbilstēm, 4) skaņu pārmaiņām.

Latviešu valodā parasti ir uzsvērtā pirmā zilbe (ir izņēmumi, par tiem sk. 87. lpp.), turklāt, vārdu lokot, uzsvara vieta nemainās. Slāvu valodu runātājiem ir svarīgi saprast, ka uzsvērtā zilbē, ja tur ir īss patskanis, to nav nepieciešams mākslīgi pagarināt, piemēram, *mana mazā māsa* vietā runājot *māna mājā māsa*. Izrunāt īso patskani uzsvērtā zilbē var vingrināties, piemēram, *11. uzdevumā*. Der arī citi nodaļas „Gari un īsi patskaņi” uzdevumi, kur pretstatīti vārdi vai vārdformas, kuru nozīmi šķir

tikai ar patskaņu kvantitāte, piem., 2., 3., 4., 6., 7. (*a – ā*), 12., 13. (*i – ī*), 19.–22. (*u – ū*) u. c. uzdevumi).

Īpaša uzmanība jāpievērš garo patskaņu izrunai, jo, piemēram, krievu valodā, garo patskaņu nav, un tam, ka garie patskaņi maina arī vārda gramatisko formu (gramatisko nozīmi), t. i.,

1) garie patskaņi nomena galotnēs maina tā locījumu, piemēram,

liela māja (kas?) – *lielā mājā* (kur?);

2) maina darbības vārda laiku, piemēram,

zīmējam (tagadne) – *zīmējām* (pagātne);

3) īpašības vārda noteiktības/nenoteiktības kategoriju, piemēram,

liela māja (nenoteiktā galotne) – *lielā māja* (noteiktā galotne).

Runājot par latviešu valodas burtu un skaņu atbilstēm, jāpievērš uzmanība tam, ka ir vairāki burti, kas apzīmē vairākas skaņas:

- ar burtu *e* apzīmē šauro patskani *e*, kas atbilst krievu *э*, un plato patskani *е*, kuram nav atbilstoša patskaņa krievu valodā;
- ar burtu *ē* šauro patskani *ē* un plato patskani *ē*, kuriem nav atbilstošu patskaņu krievu valodā;
- burtam *o* atbilst trīs latviešu valodas skaņas: divskanis *o*, īsais patskanis *o* (atbilst krievu valodas patskanim *о*) un garais patskanis *о*.

Lielākā daļa latviešu valodas līdzskaņu tiek izrunāti tāpat kā krievu valodas līdzskaņu, piemēram, līdzskaņu *s, z, c* izruna atbilst krievu valodas līdzskaņu *с, з, ц*, savukārt līdzskaņu *š, ž, č* izruna – krievu valodas līdzskaņu *ш, ж, ч* izrunai, cieto līdzskaņu *k, g, l, n* izruna – krievu valodas līdzskaņu *к, г, л, н* izrunai. Mīksto līdzskaņu *ķ, ģ, ļ, ņ* izruna krievu valodas runātājiem ir īpaši jāvingrina, jo viņi mēdz izrunāt šos līdzskaņus mīkstināti.

Romāņu valodu grupa

(*spāņu, rumāņu, itāļu, portugāļu*)

Pārpratumu var rasties ar burtu *c* izrunu. Šajā valodu grupā burtu *c* parasti izrunā kā [k] vai [tʃ], turpretī latviešu valodā ar šo burtu apzīmē skaņu, kas līdzinās [ts], piemēram,

citrons

cukurs
cipars
celtne
cālis
ciems
ciemiņi

Cukurs ir sacietējis.
Ceturtajā celtnē iecirsti veci cipari.

četri
čuksti
čība
čaukst
Čikāga
čalo

Ziemeļģermāņu valodu grupa

(skandināvu valodas)

Grūtības var radīt burtu *u*, *o* izruna latviešu valodā. Ja nav iepriekš sniegti skaidrojumi par šo burtu izrunu, skandināviem būs tendence *o* izrunāt kā [u], bet *u* kā patskani starp [u] un [i]. Tādas skaņas latviešu valodā nav.

Jāatceras, ka latviešu valodā *o* var izrunāt trejādi: kā divskani [uo], īsu [o] un garu [o:], piemēram,

īsa [ɔ]: *novembris*, *omlete*, *oktāva*, *trompete*, *toreadors*, *vokālists*, *okeāns*;

garais [ɔ:]: *oktobris*, *opera*, *radio*, *inkognito*, *Oslo*, *oratorija*;

divskanis [uo]: *ola*, *skola*, *dot*, *loma*, *sods*, *varonis*, *zobi*, *mākonis*.

No Stokholmas līdz Oslo

No oktobra līdz novembrim.

Rokas nost no manas skolassomas!

Dod roku, varoni!

Somijā dzīvo somi.

Skatīt 2. pielikumā vārdu sarakstu, kuros *o* izrunā kā [uo], [ɔ] vai [ɔ:].

[u] un [u:]

upe

sula

rudens

lietus

sudrabs

Kuldīga

mūsu

ūdens

būda

valūta

tirgū

Ūdens ir būdā.

Mūsu valūta kotējas tirgū.

Dažreiz var novērot skandināvu tendenci divskani *au* izrunāt kā [æu]. Tādēļ ieteicams vingrināt *au* izrunu šādos vārdos un vārdu salikumos:

augš, draugs, sauc, auksts, saudzēt, Daugava, jauns, daudzums, skaudība.

Daudz draugu.

Sasaucu daudzus draugus.

Ļauj apskaut jauno draugu.

Pie pilna galda draugu daudz.

Daugavas ūdeņi trauc uz jūru.

Ķīniešu valoda

Par ķīniešu valodas fonētikas ietekmi latviešu valodas apgūvē nav apkopots pārāk daudz ticamas informācijas. Ir zināms, ka ķīniešu valodā nav fonēmas [l], tādēļ šīs valodas runātājiem rodas zināmas grūtības uztvert un izrunāt līdzskani [l] – parasti tas tiek aizstāts ar līdzskani [r]. Tāpēc iespējams, ka vārdi *ala* un *ara* tiek izrunāti līdzīgi, līdz ar to var rasties pārpratumi un sazināšanās grūtības.

Skolotājam, kas māca latviešu valodu ķīniešiem, strādājot ar pieaugušajiem un strādājot ar bērniem, ieteicams izveidot atšķirīgu mācību plānu. Ja darbā ar bērniem iespējams vairāk balstīties uz bērnu lielākām spējām imitēt un pielāgoties, tad pieaugušajiem izrunas imitācijas spējas parasti ir mazākas, jo dzimtās valodas artikulācijas mehānismi ir automatizējušies un to ietekme ir spēcīgāka uz citas valodas skaņu reproducēšanu.

Strādājot ar pieaugušajiem, ir svarīgi **skaidrot** atšķirību. Pieaugušajam, kas mācās, ir svarīgi saprast un apzināties atšķirības, lai būtu iespējams racionāli analizēt izrunu, kontrolēt to un koriģēt.

1. Skolotājs rāda un stāsta, kā tiek izrunāta *r* un *l* skaņa. Pievērš uzmanību mēles galiņa novietojumam pie augšējo zobu apakšējās iekšējās malas. Vingrinās pārmaiņus sacīt:

la-la-la un *rai-rīdi rā*;

le-le-le un *re-re-re*;

li-li-li un *ri-ri-ri*;

lu-lu-lu un *ru-ru-ru*.

2. Vingrinājumu kopa:

Rīga – Līga;

Rasa – lasa;

Rita – Lita;

lats – rats;

kults – kurts;

burta – bulta;

Kuldīga – kur dīga.

3. Atsevišķi „mēles mežģi” ar *l*.

Loma lieliskā lugā.

Lēni lūdzot, melodija līst.

Liepu lapu laipu liku.

Ap liepu lapām lampu liesmas vijas.

Lai laimes lokos valdzinošos.

Plaukst lielas mīlas vara.

4. Vingrinājumi ar *r* un *l*.

Runas ir garas,

Darbs ir īss.

No darba varas

Liktens trīs.

Re, kur līgo priežu meži.

Rokdarbi ir labs līdzeklis.

Rokraksts grūti salasāms.

Lai dara, ko var, lai runā, ko grib.

Labs labam labu dara.

Lieli logi labi kalpo.

8. Ieteicamā literatūra

Auziņa, I., Breņķe, I., Grigorjevs, J. u. c. *Galvenās latviešu valodas pareizrunas jeb ortoēpijas problēmas. Latviešu valodas gramatika*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2013. 123.–137. lpp.

Baumane, A. *Skaņu izrunas traucējumu novēršana bērniem*. Rīga : Zvaigzne, 1976. 48 lpp.

Ceplītis, L., Katlape, N. *Izteiksmīgas runas pamati*. Rīga : Zvaigzne, 1960. 228 lpp.

Ceplītis, L., Porīte, T., Miķelsone, A., Raģe, S. *Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrunas vārdnīca*. Rīga : Avots, 1995. 943 lpp.

Guļevska, D., Miķelsone, A., Porīte, T. *Pareizrakstības un pareizrunas rokasgrāmata*. Rīga : Avots, 2002. 234 lpp.

Īviņa, D. *Riti, riti valodiņa*. Rīga : Jumava, 2012. 47 lpp.

Kušķis, J. *Par dažu skaņu un skaņu savienojumu izrunu. Latviešu valodas kultūras jautājumi*. Rīga : Zvaigzne, 1993. 27. laidziens, 137.–147. lpp.

Laua, A. *Latviešu literārās valodas fonētika*. Rīga : Zvaigzne ABC, 1997. 158 lpp.

Laua, A. *Par dažām svārstībām šaurā un platā e, ē lietošanā*. P. Stučkas LVU Zinātniskie raksti. 60.sēj. Rīga : Zvaigzne, 1967. 115.–126. lpp.

Markus, D. *Latviešu valodas fonētika cittautiešiem. Ievadkurss*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999.

Muižniece, L. *Latviešu valodas praktiskā fonoloģija*. Rīga : Rasa ABC, 2002. 168 lpp.

Rozenbergs, J. *Latviešu un krievu valodas fonēmu salīdzinājums*. Rīga : P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1969. 44 lpp.

Strautiņa, V., Šulce, Dz. *Latviešu literārās valodas fonētika, ortoepija un ortogrāfija*. Liepāja : LiePA, 2004. 122 lpp.

Strautiņa, V., Šulce, Dz.. *Latviešu valodas pareizrunas un pareizrakstība*. Rīga : RaKa, 2009.

1. pielikums

Mēles mežģi jeb artikulācijas vingrinājumi dikcijas uzlabošanai

Patskanis *a, ā*

1.

Mazā Alma rāvā bradā basām kājām krasta malā.

2.

Vēja deļa skarba

Sejā dedza sāpes.

3.

Mana mazā nama galā

manāms mālājs lāmām platām,

tālab atkal mazā Māra

mājās pārnāk kājām basām.

4.

Vakar mana māsa Alma tava brāļa kāzās gāja,

tagad mājās pārnākdama, stāsta garas pasakas.

Platais patskanis *e vai ē*

5.

Vēlas vēsmas velk gar ēku žēli,

bēdu dēkām ņemas spēka dēli.

6.

Cildenas, diženas, lepnas un rēnas

ezera dibenā rēgojas ēnas.

7.

Sēd vectēvs mēms;

redz: mērens ķēms dēd,
vecs resns velns –
ērms pelēkmelns.

Šaurais patskanis *e* vai *ē*

8.

Mēness debess velvē smeļ,
pērles, lelles dzelmē dej,
ej zem egles krelles tvert,
neļķes, kreses, spēles ķert!

9.

Jete, Zete zemenēs,
Pēters meklē vēdzeles.
Mēs te sēnes celmenes,
vecene, ej mellenēs!

10.

Debess velvē, dzērve bēgle
neskrej velgmes pērles dzert;
zemes tērcēs, stepes svelmē
smeldze ceļ pēc mēness tvert.

Platais un šaurais *e*, *ē* kopā

11.

Lelles, stelles, krelles, dzelme, vėlme, svelme, velve.
Vėl, zelts, velts, celts, pelts, telts, smelts, smeldz, smeldz! smeldze, veldze.

12.

Zemes bērns zem egles kvėl, dvēsłē smeldz sērs spēles tēls.
Krēsłā zem krēsłā, zem lēzenā, pelēka ezeriņa sēž lepns debesu ērglis, ērglēns, blenž
ezera gredzenā, melnzemes velēnā.
Dēli pārgāja pār dēli, ieraudzīja dēli un aizdzina ar dēli.

13.

Ne nests, ne mests,

ne svērts, ne pērts,

nenests, nemests,

nesvērts, nepērts.

Ne velts, ne celts,

nevelts, necelts.

Ne melns, ne velns,

ne dzērājs, ne dzērējs,

ne smēķētājs,

nedzērājs, nesmēķētājs,

nedzērējs.

Ne dzer, ne ēd,

nedzer, neēd!

Sev peļu pelnu pelēku

sēru tērpu vērpj un tērpj.

14.

Krēslā zem pelēkām debesīm

Sēž lepns debesu ērglis.

15.

Vecs vecītis zem egles sēž un dēla dēlu vēro.

16.

Dēli ar dēli nosita dēli.

Patskaņi *i, ī*

17.

Zili lini nīktin nīkst,

visi zirņi kaltīs līdz.

Knišļi dzīvi sīkst pīkst,

nikni vilki stipri dīc.

18.

Divi sirni zirgi, bikli

ilksīs likti, ilgi nīks;
vīri vilni bridīs mikli,
viņi spīrgti smiltīs slīks.

19.

Zili sili, ciņi nīkst,
klingtīs zvīļi, sīvi tvīkst,
vilnis vilnī dziļi grimst.
Sirdī viss tikmēr rimst.

20.

Bij' man lini vijīgi un zili,
Sen tie visi vilnī sisti.
Līkst pār klintīm līksmi sili –
Irst pa smiltīm viļņi silti.

Patskanis *i* un *u*

21.

Viņu rītu ripu situ,
citu rītu stibu cirtu.
Ritu, kritu, kritu, ritu,
zilu viļņu vidū mitu.

22.

Vijīgi ir lini zili,
viņi visi vilnī sisti.

Garais patskanis *o* [ō]

23.

Otto Lomondo romānā „Inkvizitors Polomīno” inkognito satur hotelī "Olderādo"
donnu Domīno kā moderns Otello.

Patskanis *u* un *ū*

24.

Uguns mutuļus kur jūt,

tur nu gruzd un kūp, un brūk.
Kuplu dūmu uzvelk Jukums,
zūd nu mūsu druvas smukums.
Mūsu lūgums nu būs grūts –
dusmu plūdums dus uz kūts.

25.

Jums sūtu klusu jūtu plūsmu
un jūtu dūju gurdu dūsmu,
un mūsu druvu rūtu plūcu,
tur sūru, rūgtu jūsmu sūcu.

26.

Uz drūmu jūru kļūmus kuģus sūta;
tur uguns mutuļus un dūmus jūt,
tur gruzd un kūp, un drūp un brūk,
uz mūžu mūsu kūtrums zūd.

27.

Ūdensrozes ledusrozēs.
Ūdensžurka ledusžurkās.
Ūdenskrāsas leduskrāsās.
Ūdensgabali ledusgabalos.

(No Daces Īviņas sastādītās grāmatas „Riti, riti, valodiņa”. R. : Jumava, 2012)

Divskaņi *ai, ie, ei*

28.

Meitas kā liepas,
veiklas un vieglas,
vainagus sien.

29.

Zieds pie viegliem stiebriem siets,
liegiem smiekliem piebrien riets,

ieskrien prieks, lieliem miegs,
pietiek smiets, pietiek diets.

30.

Pie tieviem stiebriem šķiedriem siets
stāv lieliem stiebriem liecies zieds.
Liels biedriem prieks – pie mietiem brien,
liec, viegliem smiekliem sniedz, svež, skrien.

31.

Baigums, maigums skaistās ainās
Laika gaitā ātri mainās.
Manai baltai mājai pāri
Raiba kaija gaisos laižas.

Divskanis o [ua] jeb [uo]

32.

Druvas jau zaļojot
purvos un norās,
ogas jau smaržojot
nokalņu korās;
dobotos, robotos
ozolos košos
rītos un vakaros
vālodze kliegzot.

Divskanis ie

33.

Skarbiem ziemas vējiem skrienot,
Bieziem vāliem piesniedz sniegs.
Liegiem ziediem nu zem sniegiem liekties,
Niedru stiebriem pretī vējiem slieties.

Divskanis ei

34.

Dzied meistara fleita, teic sensenas teikas:
Reiz meitene veikla nes steidzoties meijas.
Te meitenei ceļā stāj kareivis stalts...
Un kareizi reibina meitenes daiļums,
Viņš veicīgi sveicina meiteni veiklo...
Rimst steigas, krīt meijas
Un teikai – šeit beigas.

Divskaņi *ai*

35.

Baiga naida plaša raisās,
gaišai dienai beigas.

36.

Manai baltajai mājai negaisa laikā vējš aiznesa jumtu.

Divskaņi *au*

37.

Jauns tavs lauks,
draugs tavs sauks.
Kaut tavs trauks,
draugs, nav sauss,
augš tavs lauks,
jauns, jauks plauks.

Divskaņi *au, uo (o)*

38.

Auka auro, jūru putās kuļ.
Laukā kaulu drumslas gubām guļ.
Mūros vētra gaudo, lauvas kauc,
šausmas ļaužu domas jauc.

39.

Laukos aura gaudo, auro, kauc,

šautot, draudot ļaužu domas jauc.
Auļojot, joņojot plaukstošos ošos,
augošos, dobotos ozolos košos.

40.

Plaukst bērzi
un ozoli koši.

41.

Aplokā auļo un joņo jaunlopu bars.

Līdzskaņi *k, l, m, n*

42.

Klibi bikli kraukļi klintīs glūn.

43.

Manam baltam lakatam melna apmale.

44.

Lieli, balti gulbji lido,
spalvas saulē spulgo, laistās;
lakstīgala liepā svilpo,
dzelmes malā laiva valstās.
Lapa, pilna valgām pilēm,
lēni līgojas līdz dzīlēm.

45.

Lēniem zvaniem zvanot rēni,
mini manu minējumu mums –
namos nemanāmi norimst niknums,
nomierinās dziesmu skanējums.

46.

Tālā salā lieli sili
elpo saules kvēlo bulu,

lapās piles laistās zili,
pielīst kubli pilnu sulu.

Līdzskanis /

47.

Dziļajā lejā viļņi čalo,
Kuplo egle, kalnā celta;
Pieliets silta saules zelta,
Klajā laukā ozols zaļo.
Dzelmes malā līgo smilgas,
Zilā tālē lido ilgas...
Plašie lauki, klusie sili,
Vizbuļi, kas šalko zili,
Elpo sauli laimes pilni.
Krēsla paceļ miglas vilni,
Lepnā egle klusi šalko,
Noliec liepa galvu valgo,
Salti, balti miglas vāli
Ceļas, veļas – aizpeld tāli.
Dziļai, melnai dzelmei ļauta,
Līgo laiva, viļņos kļauta.
Viļņi apšalc ļaužu soļus,
Viļņi skalo baltos oļus.
Aizslīd migla, aizpeld laiva, –
Viļņi čalo, viļņi skalo
Bezgalībā laimi tālo.

Līdzskaņi *m* un *n*

48.

Svinīgs dunējums dzen skaņu joņus,

Dunot zvaniem skaņiem, ņemam kroņus,
Meijas vienojam pār namu jumtiem,
Kroņus noliekam uz vaļņu drumiem.
Projām metam drausmo moku ainas,
Senās skumjas, atmiņas un vainas.
Zvani dun, un zvani dango, –
Zvani miera jundu bando...
Aumaļām lai skan nu dziesmu dainas –
Svinama mums jaunu domu diena!

Līdzskanis p

49.

Sev peļu pelēku tērpu vērpj un tērpj.

50.

Pēteris Pirmais paņēma plinti, pārgāja pāri Pīļu purvam, piešāva pilnu paunu pīļu.

51.

Strēbsi stipru pupu putru, tad tu būsi stiprs.

(No Daces Īviņas sastādītās grāmatas „Riti, riti, valodiņa”. R. : Jumava, 20012)

Līdzskanis r

52.

Dārd drūmu drausmīgs pārkoņgrāviens,
dreb krasta kraujās stipras priedes,
virs jūras briesmīgs vētras brāziens,
trauc aurodams, trīc krastmalas.

53.

Rukšķis rukšķina, rūgtos rutkus un rāceņus rakdams.

54.

Nobirst astra, nobirst rūta, sirds tik grūta.

55.

Gar sirmās jūras priežu krastiem
Trauc vētra brāzmas stipri dairas.
Skan drausmi krasta kraujā kraukļa brēciens,
Dārd pērkongrāviens bargs, krakšķ priežu stumbri,
Šķiet, vētras brāzmām cauri mauro sumbri,
Un krastā trīc garš, draudošs zvēra rēciens.
Traukts miers ir jūrai, varavīksnas skautai,
Traukts miers ir burai, brāzmu varā rautai,
Bet brašais jūrnieks droši vētras vairās,
Tam nedreb prāts, kad jūras strauti krāc.
Viņš stiprās rokās airus droši tver,
Kad trako vētras brīvais spars.

56.

Vara rati, gari plati,
Ratu ratiem garām trauc.
Rībēdami, ripodami
Riteņi cits citam sauc.

(V. Plūdonis)

57.

Raud māmiņa, raud meitiņa,
Abas divi gauži raud;
Raud māmiņa vadīdama,
Raud meitiņa šķirdamās.

(Latviešu tautasdziesma)

58.

Riti, riti, rīta rasa,
Par ābeļu lapiņām;
Tā rit manas asariņas
Par ļautiņu valodām.

(*Latviešu tautasdziesma*)

Līdzskanis s

59.

Simts siseņu sausā sienā sīc.

60.

Suns savam saimniekam Sīmanim

saplēsa sarkani svītrotos

svētdienas svārkus.

Saimnieks Sīmanis saskaities

sāka suni stipri sist.

Sētas saime saskrēja skatīties,

sāka saukt sētnieku.

Suns skaļi smilkstēja.

Suņa salabināšanai sētnieks

sāka skaisti svilpot.

Suns saritinājās saulainā sētmalē.

Sapulcējušies smiedami steidza skriet

savās sestdienas darīšanās.

Līdzskaņi š, ž

61.

Šaursliežu dzelzceļš. (*15 reizes ar vienu elpu.*)

62.

Šis žagaru saišķis ir mans žagaru saišķis.

63.

Šņāc, šaudās gāršā, brikšņus šķirot, vējš,

straujš saišķiem, šmaugām šķilām šķiedras plēš.

Tukšs šķērsceļš šķiet skumjš, svešs, tumšs, šaušalīgs,

šurp šķērsu šaltīm šķīdoņšlakatas švīkst.

64.

Viss ziedos vīts, mūs sveicinot, aust rīts:
Virs ezera mirdz saules gredzens glīts,
Spīd zālē rasas pērles sudrabotas,
Zied dārzos ābeles kā uzgleznotas!
Silts saules stars slīd mežos košos,
Spožs zelts zib žuburotos ošos,
Viss gaiss šeit līčos kaist tik vizošs, sauss!
Šeit dzimst un nerimst radošs nemiers tavs.
Daudz audžu audzes moka šausmas bads...
Kā vējš caur mežiem steidzas ķeizars pats.
Viņš brauc – viss zīdā vizošs, švīts un stalts, –
Bet dižens mežinieks sēž, važās kalts.
Tā acis kaistošās pret valdinieku ceļ, –
Ciets prāts zib sejā tam, lāsts sirdi dzeļ!

Līdzskanis s un š

65.

Šodien Saule, šodien Saule,
Šodien Saules meitu veda;
Šodien Saule noraudāja
Meitas greznas dāvaniņas.

(Latviešu tautasdziesma)

66.

Siltas šaltis
Šalcot šļācas,
Šņācot šaujas,
Šļakstot šķeļas
Ššš!

Līdzskanis l un r

67.

Drilli-ri-trilli-ri-di-ti. (15 reizes ar vienu elpu.)

Līdzskanis v

68.

Vienā vēlā vasaras vakarā viens vecs vācu vīrs veda veselu vezumu vārītu vēžu. Visi vēži vienā virknē vērti. Visiem vēžiem vēderi vaļā.

69.

Vēlā vasaras vakarā varen valodīgs večuks veda veselu vezumu vēdzeļu, vārītu vēžu. Vakara vēsumā vizēja vēžu virtenes varenās, vāļājās vēdzeles valgās valšķīgi vezuma vidū. „Vareni! Vareni veicies! Visi vērojot vērtē!” Vienatnē valodo večuks, veras virtenē vārdi! Vasaras vakara vēlumā virzās vientuļais vezums, vezdams vēdzeles vēžus, večuku valodīgo.

(No Daces Īviņas sastādītās grāmatas „Riti, riti, valodiņa”. R. : Jumava, 2012)

70.

Ventā vēlu vakarā vēl vilnīši vizināja violetu vizbulīšu vainadziņu.

Līdzskanis dz

71.

Dzīvo dzīvē dzīvu dzīvi, dzīvam dzīvē dzīva dzīve.

72.

Dzelmes dzīlēs dzirkstī dzeltens dzintars.

Līdzskanis c

73.

Cīrulim ceļmalā cēli cēlu cepurīti.

Dažādi līdzskaņi

74.

Pa-pa-pa-pab;

Ba-ba-ba-bap,

Da-da-da-dat,
ta-ta-ta-tad,
na-na-na-naf,
ga-ga-ga-gak,
ka-ka-ka-kak,
fa-fa-fa-fad. (2–3 reizes ar vienu elpu.)

75.

Gdbal-rli-trli,
kptal-kpti-ptrili,
dtral-dtril-dtril,
tdral-tdri-tdri. (3 reizes ar vienu elpu.)

76.

Bikli, klibi, klibi, bikli. (15–20 reizes ar vienu elpu.)

77.

Kad klāts balts galds, tad kumoss salds. (15–20 reizes ar vienu elpu.)

78.

Jau sprakst un brakst,
Plaisas veras,
Šķilas atplīst un krīt,
Gals ja ne šodien, tad rīt. (5 reizes ar vienu elpu.)

(Rainis)

79.

Viesuļzirkos jodi jāda –
Pekles mellām kavalkādām –
Asus iesmus mētā, svaida,
Drauda, baida,
Trakā trauksmē skrienot, traucot,
Kārtavkraukļiem kāri kraucot,
Vēja vilkiem sīvi kaucot,

Lādas, rājas,
Tumsas garus tramdot kājās,
Baltai gaismai lai tie pretī stājas... (*2 reizes ar vienu elpu.*)

(*V. Plūdonis*)

2. pielikums

Vārdi ar īsu patskani *o* vai garu patskani *o*

Piezīme. Sarakstā iekļauti vārdi, kuros burts *o* lasāms kā īsa vai garā patskanis *o*. Lai, nenorādot vārdu izrunu fonētiskajā transkripcijā, atšķirtu īso un garo patskani *o*, garā patskaņa *o* apzīmēšanai izmantota garumzīme (tomēr atcerieties: latviešu valodas grafētikā gan īso, gan garo patskani *o* rakstos apzīmē ar vienu burtu, t. i., ar burtu *o*!). Burta *o* lasījums norādīts pēc „Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrunas vārdnīcā” dotās izrunas. Gadījumos, kad valodas praksē tomēr biežāk dzirdamais neatbilst vārdnīcā norādītajam, dotas paralēlformas, piemēram, *futbols/futbōls*.

acetōns	apostrofs	bandrōle
aerōbika	aprikōze	bandžō
agronōms	arheolōgs	banknote
agronōmija	arheolōģija	bankrots
alkohōls	arōnija	baobabs
anakonda	astrolōgs	barōns <i>vai</i> [..uo..]
analizātōrs	astrolōģija	basketbols/basketbōls
analōģija	astronōms	bekōns
anatōmija	astronōmija	bemols
anatōms	atōms	benzols
anekdote/anekdōte	autobiogrāfija	betonēt
anemōne	autobuss	betōns
anesteziolōgs	autofurgōns	binoklis
anesteziolōģija	autonōmija	binōms
anšovs	autōrs	biolōģija
antibiōtikas	badmintōns	biotops/biotōps
antilōpe	balkōns <i>vai</i> [..uo..]	bōle
antrekots	balōns <i>vai</i> [..uo..]	bōrs

borts	diarōnisks	eksōtika
boss	diakōns	eksōtisks
botes	dialōgs	ekspeditōrs
brokeris	diapazōns	eksplōzija
brokōlis <i>vai</i> brokolis	diaspōra	eksports
broms	dietolōgs	elektrōds
buldogs	dietolōģija	elektroenerģija
buldozers	diftongs	elektrōnika
buljōns <i>vai</i> [..uo..]	diktōrs	elektrōnisks
butafōrija	diplōms	elektrōns
butafōriskis	direktōrs	elektrošoks
celulōze	diskogrāfija	emōcijas
cenzōrs	diskonts	endokrinolōgs
cidōnija	dogs	endoskops /endoskōps
ciklōns	dokers	epidemiolōģija
ciklops/ciklōps	doks	epifōra
cirkōnijs	doktors	epilōgs
cirōze	dominō	epizōde
citolōģija	donōrs	epoha
citrōns <i>vai</i> [..uo..]	dons	eposs
citrōnskābe	dōza	epsilōns
cokols	dozatōrs	erōtika
degustatōrs	dozēt	erōtisks
dekoratōrs	drogas	erōzija
dekōrs	eirovīzija	eskalops
dēmōnisks	ekolōģija	eskimoss
demōns	ekonōmija	eskorts
despots	ekonōmika	estragōns
diagnostika	ekonōmists	ešafots
diagnōze	ekonōms	ešelōns
diahhrōnija	ekskavatōrs	etalōns

etimoloģija	fogts	garderōbe
etiopietis	foksterjers	garderōbists
etnoss	fokstrots	gastronōmija
fagotists	fokusēt	gastronōms
fagots	fōkuss	gavote
faktōrs	fōlija	genofonds
fandangō	folikuls	genotips
fantōms	folklōra	ginekolōgs
faraōns	folklōristika	ginekolōģija
farmakoloģija	folklōrists	gl o bulīns
fasōns	fonds	globuss/glōbuss
feļetōns	fonendoskops	glorificēt
fenomens	fonoloģija	glorifikācija
fiksatoris	fonotēka	glōrija
filantropija	fōns	glosārijs
filantrops	forts	golfs
filharmōnija	fosfōrsisks	goliāts
filolōgs	fosfōrs	gondola
filoloģija	fotō	gondoljers
filozōfija	fotogrāfs	gongs
filozōfs	fotogrāfija	gorgōna
fizioloģis	frazeoloģija	gorilla
fizioloģija	frazeoloģisms	gotika/gōtika
fizionōmija	frontōns	gotisks
flamenkō	fruktōze	graciōzs
flōra	furgōns	grafomāns
flōristika	futbols/futbōls	grafoloģija
flote	futuroloģija	gramofōns
flotile	galōns	grandiōzs
flu.ōrs	galops	groks
fōbija	galošas	grota

groteska	horizonts	jodelēt
ģeogrāfija	hormons	jōds (<i>kīmiskais</i>
ģeogrāfs	horoskops/horoskōps	<i>elements</i>)
ģeolōģija	hromosōma	jōga
halogēns	hroms	jogurts
harmōnija	hrōnika	jonizātōrs
harmōnikas	hrōnisks	jōns
harmōnisks	hrōnists	juniōrs
hegemōnija	hronolōģija	kabriolets
hegemōns	hronolōģisks	kagōrs
hektolitrs	humoristisks	kakaō
hematolōģija	humorists	kaleidoskops
hematōma	humors/humōrs	kalōrija
hemoglobīns	ideolōgs	kanjōns
hercōgiene	ideolōģija	kanoe
hercōgiste	idiōma	kanōns
hercōgs	idiōtisms	karbonāts
hero.isks	imperatōrs	kardamōns
hero.isms	imports	kardiolōgs
hidrolōģija	improvizācija	kardiolōģija
hipertōnija	indikatōrs	kariōze
hipnōtisks	informatōrs	kartōns
hipnotizēt	inkvizitōrs	kašalots
hipnōze	intravenōzs	katalōgs
hipodroms	investōrs	katastrōfa
hipopotams	irōnija	katastrōfisks
histolōģija	irōnisks	katēgōrija
hlōrs	ironizēt	katēgōrisks
hokejs	izolatōrs	katōds
honorārs	izomorfs	katorga
horda	jenots	kimonō

kilovolts	kolikas	kōmiķis
kineskops	kolokvijs	komisārs
kinō	kolōnija	komisija
kinofilma	kolōnists	kōmisks
kinohrōnika	kolonna	komiteja
kinolōgs	koloratūra	kompakts
kinomontāža	kōls	kompānija
klōnēt	kolts	kompanjōns
klōns	koncerts	kompensācija
kodeīns	kōma	kompensēt
kodekss	komanda	kompetence
kodēt	komandējums	kompilēt
koijots	komandēt	komplekss
koja	komandieris	komplekts
kokakola	komandōrs	komplikācija
kokōns	komats	kompliments
kokote	kombains	komponents
koks (<i>kuģa pavārs</i>)	kombinācija	komponists
kokss	kombināts	komponēt
koķete	kombinēt	komposts
kolabaraciōnisms	kombinezōns	kompots
kolagēns	komēdija	kompozīcija
kolba	komentārs	komprese
koledža	komentēt	kompromiss
kolēģis	komentētājs	komunicēt
kolekcija	komercbanka	komunikabls
kolekcionārs	komersants	komunikācija
kolekcionēt	komercija	komunāls
kolektīvs	komēta	koncentrācija
kolektōrs	komforts	koncentrēties
kolibri	kōmikss	konceptija

konceptuāls	kontrakts	leksikōns
koncerts	kontrōle	lektōrs
koncertsezōna	konts	lodžija
kondicionieris	konvektōrs	logaritms
konditoreja	konvojs [..oi..]	logopēds
konditōrs	koordinatōrs	loģika
konduktōrs	kopēt	loģisks
kondōrs	kopija	lokomotīve
kongress	korektōrs	lords
konfekte	korekts	lornete
konference	koridōrs	losjōns
konfesija	korōzija	lotoss
konflikts	kosinuss	lōzungs
konjaks	kosmetolōģija	lōža
konkrēts	kosmodroms	lōzungs
konkurence	kosmoss	luksofōrs
konkurss	kotedža	magnetofōns
kōnuss	krematōrija	magnetōla
konservatōrija	krokodils	majonēze
konservi	krokuss	mandolīna
konsōle	krōna	maratōnists
konsolidācija	kross	maratōns
konsorcijs	ksilofōns	marmors/marmōrs
konspekts	kulōns	medaljōns
konspirācija	kupōns	megafōns
konstante	kuriōzs	melanhōlija
konstatēt	kūrorts	melanhōlisks
konstitūcija	kvōrums	melanōze
konstrukcija	lakōnisks	melōdija
konsultācija	lampiōns	melodrāma
konsuls	leģiōns	melōne

memorands	monitōrs	omega
memoriāls	monolōgs	ōms
mentols/mentōls	monotōns	onkolōgs
metafōra	morfolōģija	onkolōģija
meteorolōgs	morgs	opāls
meteōrs	morss	opcija
metōde	motōrs	ōpera
metōdika	musōns	operācija
metōdķis	narkolōgs	operatōrs
metodolōģija	narkomāns	operēt
metrō	narkōze	operete
metronōms	neilōns	opijs/ōpijs
metropole	neiolōgs	oponēt
mikrōbs	neirōze	opozīcija
mikroskops/	nekrolōgs	oratōrija
mikroskōps	nervōzs	oratōrs
miljonārs	nōmens	ordenis
miljōns	norma	oreols
mimōza	novatōrisks	organisms
minōrs	novembris	organizatōrs
modelis	nōvuss	orgāns
moderns	oboja	orģijas
modulis	obojists	oriģināls
mohēra	observatōrija	ornitolōgs
moka (<i>kafijas šķirne</i>)	ōda	ozōns
molberts	odekolōns	pagoda
mōls (<i>būve</i>)	oforts	paleozojs
moments	oftalmolōģija	panteōns
monarhs	okeāns	parabola
monēta	ōkers	parabolisks
mongōlis	oktōbris	paradokss

paranoja	polka	provizōrīks
parōdija	politika	provizōrs
parole	politolōgs	prōza
patolōģija	polō/pōlō	prōzaiķis
patoss	polonēze	prožektōrs
patriōtisms	polōnijs	psiholōgs
patriōts	pōls	psiholōģija
patrōna	ponijs	psihoneirolōģija
patronese	populārs	radioraidījums
patrōns	popurijs	radiofōns
paviljōns	pōra	rajōns
padagōgs	pōrains	ropsōdija
padagōģija	porcija	rasols
pelargōnija	porolōns	reaktōrs
pentagōns	porteris	reģiōns
peōnija	pōza	rekords
periōdika	pōzēt	rektōrs
periōdisks	pozīcija	religiōzs
periōds	pozitīvs	remontēt
perōns	procents	remonts
persōna	profesōrs	rentgenolōgs
persōnība	profils	režisōrs
persōnīgs	prognōze	robots
pilots	projekts	rododendrs
platōnīks	prokurōrs	rokenrols
pneimōnija	prolōgs	rokokō
pokers	propoliss	rokōpera
polifōnija	prosōdija	roks
polifōnīks	protokols	romāns
polips	protokolists	romantīks
polise	province	rombs

rondō	sinjōrs	šansōns
rozete	smogs	šifōns
rozīne	skots	šinjōns
rozmarīns	slalōmists	šoks
saksofōnists	slalōms	talōns <i>vai</i> [uo]
saksofōns	smokings	tampōns
salōns	snobisms	tehnolōgs
sarkōma	snoobs	tehnolōģija
seismogrāfija	sociāls	telefōns
seksolōgs	sociolōgs	teleskops/teleskōps
seksolōģija	sōda	televizōrs
sektōrs	sōfa	teolōgs
sekvoja	soja	teōrija
semiōtika	solārijs	terminolōģija
senatōrs	solfedžō	termofōrs
senjōra	sōlists	termoss
senjorita	sōlokoncerts/	terōrisms
senjōrs	sōlōkoncerts	terōrs
sezōna	sonets	toga
sezonāls	sponsorē	toksisks
sifōns	sonsōrs	tolerance
simbōlisks	spontāns	tomāts
simbōls	spōra	tonāls
simfōnija	sportists	tōnuss
simpōzijs	sports	toreadōrs
sinagōga	stadiōns	torss
sindrōms	stenogramma	totalizatōrs
sinhrōnija	stomatolōģija	tosts
sinhrōnisks	stroganovs	totāls
sinjōra	šablōns	totēms
sinjorita	šampinjōns	traktōrs

transformatōrs	trombs	vodeviļa
transportieris	tropi/trōpi	vojevoda
transports	tropisks/trōpisks	vokālis
tranzistōrs	trotuārs	vokālists
trikotāža	tuberkulōze	vokāls
triljōns	urolōģija	volts
trilōģija	utōpisks	zodiaks
trinōms	vektōrs	zōna
tritōns	velodroms	zonāls
trofeja	velosipēds	zonde
trohajs	venōzs	žētōns
trolejbuss	violets	žokejs
trollis	viskōze	
trombocīts	vobla	

Burta *e* lasījums vārdu sākumā*

Platais patskanis <i>e</i> [æ]		
elkdievs	enkurkāsis	esamība
elkdievība	enkurķēde	ezēns*
elkonis	enkurnieks	ezerains
elkoņbalsts	enkurojums	ezeraugi
elks	enkurpālis	ezerdobe
elpa	enkurplātne	ezerkaļķi
elpojums	enkurrats	ezerkala
elpošana	enkurs	ezermalietis
elpot	enkurskrūve	ezerpīle
elpvads	enkurspilve	ezerrieksts
elsas	enkurvieta	ezerroze
elsot	erceņģelis	ezers
enkurbalsts	erchercogs	ezersaimniecība
enkurboja	ermonika, ermoņika	ezerzinātne
enkurbulta	errastība	ezerzinātnisks
enkurdakša	erroties	

* Var izrunāt arī ar šauru patskani *e*.

Pārējo 1417 LVPPV fiksēto vārdu sākumā burtu *e* izrunā kā šauro patskani *e*.

* Vārdi izrakstīti no *Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrunas vārdnīcas* [LVPPV]

Burta *ē* lasījums vārdu sākumā*

Šaurais patskanis <i>ē</i>	Platais patskanis <i>ē</i>
----------------------------	----------------------------

* Vārdi izrakstīti no *Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrunas vārdnīcas* [LVPPV]

ēde	ērģeles	ēteris	ēdājs
ēdējs	ērģelnieks	ēterisks	ēdamais
ēdelība	ērģeļkoncerts, ērģeļu	ēteriskums	ēdamgalds
ēdelīgs	koncerts	ēters	ēdamgliemenes
ēdelīgums	ērģeļmāksla, ērģeļu māksla	ētika	ēdamība
ēdelveiss	ērģeļmūzika, ērģeļu mūzika	ētisks	ēdamistaba
ēdienkarte	ērģeļpunkts	ētiskums	ēdamkarote
ēdienreize	ērģeļspēle, ērģeļu spēle	ētoss	ēdamlieta
ēdiens	ērģeļvirtuozs, ērģeļu virtuozs	ēvele	ēdamreize
ēdienveikals	ērīka	ēvelēšana	ēdamrīks
ēdināšana	ērķšķainība	ēvelēt	ēdams
ēdināt	ērķšķains	ēvelmašīna	ēdamtelpa
ēdnīca	ērķšķis	ēvelnazis	ēdamtrauks
ēģiptietis	ērķšķoga	ēvelsols	ēdamviela
ēģiptologs	ērķšķogulājs	ēvelzāģis	ēdamzāle
ēģiptoloģija	ērķšķots	ēvelzobs	ēka
ēģiptoloģisk	ērlangs	ēvelskaidas	ēna
s	ērlifts	ēverģēlietis	ēnains
ēra	ērīls	ēverģēlība	ēnainums
ērbēģis	ērmība	ēverģēlīgs	ēnaugi
ērce	ērmīgs	ēverģēlis	ēncieši
ērcīgs	ērmīgums	ēze	ēncietība
ērcīgums	ērtība	ēzelēns	ēncietīgs
ērcināt	ērzelis	ēzelis	ēnmīli
ērglēns**	ēst ***	ēzelisks	ēnojums
ērglis	ēstgriba	ēzelītis	ēnot
ērgļpaparde	ēsties ***	ēzeļmāte	ēnoties
	ēta		ēnpaparde
			ēnsmilga
			ērķulis
			ērmoties

5.

pielikums

Burta *o* izruna/lasījums vārdu beigās

Garais patskanis <i>o</i>	Divskanis <i>o</i>
---------------------------	--------------------

adadžo <i>s.</i>	indigo <i>s.</i>	rokoko <i>s.</i>	jo <i>conj.</i>
auto <i>s.</i>	inkaso <i>s.</i>	sāgo <i>s.</i>	jo <i>prcl.</i>
avokado <i>s.</i>	intermeco <i>s.</i>	saldo <i>s.</i>	līdzko <i>conj.</i>
bandžo <i>s.</i>	kakao <i>s.</i>	salto <i>s.</i>	līgo <i>inter.</i>
bolero <i>s.</i>	kazino <i>s.</i>	sambo <i>s.</i>	neparko <i>adv.</i>
bordo <i>adj.</i>	kimono <i>s.</i>	siroko <i>s.</i>	no <i>prep.</i>
bungalo <i>s.</i>	kino <i>s.</i>	skerco <i>s.</i>	tikko <i>adv.</i>
bruto <i>s.</i>	kredo <i>s.</i>	solfedžo <i>s.</i>	-----
čello <i>s.</i>	loto <i>s.</i>	solo <i>s.</i>	<i>dar. k. īst. izt. tag 3.</i>
depo <i>s.</i>	lumbago <i>s.</i>	stereo <i>adj.</i>	<i>pers.</i>
dinamo <i>s.</i>	mango <i>s.</i>	stereokino <i>s.</i>	trako
dingo <i>s.</i>	maestro <i>s.</i>	ševro <i>s.</i>	lido
domino <i>s.</i>	mazauto <i>s.</i>	tango <i>s.</i>	soļo
džudo <i>s.</i>	metro <i>s.</i>	triko <i>s.</i>	skolo
eiro <i>s.</i>	moto <i>s.</i>	trimo <i>s.</i>	skalo
embargo <i>s.</i>	neto <i>s.</i>	trio <i>s.</i>	uguņo
esperanto <i>s.</i>	panno <i>s.</i>	ūdenspolo <i>s.</i>	zaigo
fiasko <i>s.</i>	plato <i>s.</i>	veto <i>s.</i>	u. c.
foto <i>s.</i>	polo <i>s.</i>	video <i>s.</i>	-----
geto <i>s.</i>	radio <i>s.</i>	žabo <i>s.</i>	<i>vsk. akuz. to</i>
gvano <i>s.</i>	retro <i>s.</i>	žiro <i>s.</i>	<i>vsk. akuz. ko</i>
hallo <i>inter.</i>			<i>vsk. akuz. šo</i>
			<i>vsk. akuz. neko</i>

			<i>adj., vsk.akuz. zaļo</i>
			<i>adj., vsk.akuz.</i>
			sarkano
			<i>adj., vsk.akuz. plāno</i>
			u. c.

Patskaņa *e*, *ē* izruna 1. konjugācijas darbības vārdu pamatformās

Nenoteiksme	Tagadne		Pagātnes 3. persona
	3. persona	vsk. 2. persona	
[e]	[e]	[e]	[e] / [e:]
berzt	berž	berz	berza
belzt	belž	belz	belza
blenzt	blenž	blenz	blenza
gvelzt	gvelž	gvelz	gvelza
celt	ceļ	cel	cēla
atcelt	atceļ	atcel	atcēla
dzelt	dzeļ	dzēl	dzēla
iecelt	ieceļ	iecel	iecēla
pelt	peļ	pel	pēla
smelt	smēļ	smel	smēla
šķelt	šķeļ	šķēl	šķēla
velt	veļ	vel	vēla
zelt	zeļ	zel	zēla
zvelt	zveļ	zvel	zvēla
elst	elš	els	elsa
melst	meļš	mels	melsa
lemt	lemj	lem	lēma
vemt	vemj	vem	vēma

Nenoteiksme	Tagadnes		Pagātnes 3. persona
	3. persona	2. persona	
[e:]	[æ:]	[e:]	[e:]
brēkt	brēc	brēc	brēca
mērk	mērc	mērc	mērcā

ķēkt	ķēc	ķēc	ķēca
lēkt	lēc	lēc	lēca
rēkt	rēc	rēc	rēca
sēkt	sēc	sēc	sēca
slēgt	slēdz	slēdz	slēdza
jēgt	jēdz	jēdz	jēdza
mēgt	mēdz	mēdz	mēdza
ēst	ēd	ēd	ēda

Nenoteiksmē	Tagadnes		Pagātnes 3. persona
	3. persona	2. persona	
[e]	[æ]	[e]	[e]
mest	met	met	meta
nest	nes	nes	nesa
segt	sedz	sedz	sedza
degt	dedz	dedz	dedza
smelgt	smeldz	smeldz	smeldza
vest	ved	ved	veda
trenkt	trenc	trenc	trenca
lenkt	lenc	lenc	lenca
[e]	[æ]	[e]	[e:]
ņemt	ņem	ņem	ņēma

Nenoteiksmē	Tagadnes 3. persona	Pagātnes 3. persona
[e:]	[e:]	[e:]
plēst	plēš	plēsa
dzēst	dzēš	dzēsa
lēst	lēš	lēsa
tēst	tēš	tēsa

vērst	vērš	vērsa
slēpt	slēpj	slēpa
tērt	tērpj	tērpa
vērt	vērpj	vērpa
spēt	spēj	spēja
dēt	dēj	dēja
paspt	paspj	pasēja
pāspēt	pāspēj	pāspēja
sēt	sēj	sēja
(uz)šķērst	(uz)šķērž	(uz)šķērda

Nenoteiksme	Tagadnes 3. persona	Pagātnes 3. persona
[e]	[æ] / [e]	[e:]
dzert	dzer	dzēra
aptvert	aptver	aptvēra
ietver	ietver	ietvēra
ķert	ķer	ķēra
spert	sper	spēra
tver	tver	tvēra
uztvert	uztver	uztvēra

Nenoteiksme	Tagadnes 3. persona	Pagātnes 3. persona
[e:]	[æ] / [e]	[e:]
svērt	sver	svēra
bērt	ber	bēra
pērt	per	pēra
vērt	ver	vēra